

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านวังลุง ตำบลทอนหงส์ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช การวิจัยเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับประชาชนถือเป็นการวิจัยและพัฒนา (Research & Development : R & D) ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์หลักในการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐในภาพรวม เชื่อมโยงสู่พื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชนในภาพรวม เชื่อมโยงสู่พื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง

ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพทั่วไป ประวัติและพัฒนาการของชุมชนบ้านวังลุงก่อนทำการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ซึ่งได้นำเสนอไว้ในบทที่ 4 สำหรับการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการนำเสนอผลการวิจัยไว้ดังนี้

1. พัฒนาการความเป็นมาของป่าไม้ไทย
2. การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐภาพรวม
3. การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง
4. พัฒนาการการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน
5. การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชนภาพรวม
6. การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชนพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง
7. ผลการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ปัญหาอุปสรรค การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐ
8. ยุทธศาสตร์การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐ (อุทยานแห่งชาติเขาหลวง)
9. บทบาทของรัฐในการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่า

10. ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ปัญหาอุปสรรค การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน
11. ยุทธศาสตร์การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชนบ้านวังลุง
12. บทบาทของชุมชนกับการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่า
13. ยุทธศาสตร์การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน
14. กลยุทธ์การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน

1. พัฒนาการความเป็นมาของป่าไม้ไทย

จากการวิจัยเอกสารของตฤตถ์ นพคุณ (2544 : 13-60) และสยามล ไถยวงศ์ (2548 : 192-198) สามารถสรุปพัฒนาการความเป็นมาของป่าไม้ไทยได้ดังนี้

ตารางที่ 5.1 พัฒนาการความเป็นมาของป่าไม้ไทย

ช่วงเวลา	สาระสำคัญเกี่ยวกับป่าไม้ไทย
สมัยอาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรอยุธยา จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์	ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่อยู่คู่กับแผ่นดินไทย นำมาใช้ตามความจำเป็นในการดำรงชีวิตเท่านั้น ไม่ใช่สินค้าหรือปัจจัยการผลิตอันมีราคามหาศาลแต่อย่างใด
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ต่อเนื่องกับรัชสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5	ป่าไม้กลายเป็นทรัพยากรอันมีค่าสร้างอำนาจหรือความมั่งคั่งถือเป็นการเริ่มต้นเกี่ยวพันทั้งหมดระหว่างป่าไม้กับเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของไทย เพราะการเข้ามาของชาติตะวันตก
พ.ศ.2398	ประเทศไทยทำสนธิสัญญาเบาริ่ง เป็นการปรับเปลี่ยนการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศให้เป็นที่ไปตามแบบของทางตะวันตก ทรัพยากรธรรมชาติอันนับการกลายเป็นสินค้าในระบบตลาด

ตารางที่ 5.1 พัฒนาการความเป็นมาของป่าไม้ไทย (ต่อ)

ช่วงเวลา	สาระสำคัญเกี่ยวกับป่าไม้ไทย
พ.ศ.2416	ป่าไม้ไทยเกี่ยวพันกับปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แก้ไขปัญหาด้วยการทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ สนธิสัญญาดังกล่าวเป็นสนธิสัญญาว่าด้วยการค้าขายสินค้าสำคัญประเภทต่างๆ ในปีเดียวกันกลุ่มทุนข้ามชาติสนใจในกิจการป่าไม้ บริษัทข้ามชาติรายแรกที่เข้ามาลงทุนคือ บริษัททอร์เนียวประเทศอังกฤษ
พ.ศ.2417	รัฐบาลไทยได้พระราชบัญญัติ 2 เรื่องคือ ให้ส่งสัญญาอนุญาตการเข้าประทับตรารับรองการลงสตัยบ้านจากรัฐบาลกลาง ทุกครั้งที่มีการติดต่อขอเช่าทำกิจการป่าไม้และกำหนดให้มีการจัดเก็บภาษีการทำไม้สักอย่างเป็นระบบคือพระบรมราชโองการว่าด้วยการเก็บภาษีไม้ซอนสักและไม้กระยาเลย
พ.ศ.2427	รัฐบาลไทยและอังกฤษได้ออกสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่สองมีเนื้อหาคุมให้คนในบังคับของอังกฤษมาขอหนังสืออนุญาตการทำไม้จากรัฐบาลกลางก่อนจึงจะมีสิทธิไปติดต่อขอเช่าจากเจ้าเมืองเหนือและห้ามมิให้เจ้าเมืองฝ่ายไทยอนุญาตผู้เช่าทำป่าไม้หลายคนมาดำเนินการในพื้นที่ตำบลเดียวกัน สนธิสัญญาเชียงใหม่เป็นก้าวแรกในการจัดระบบการทำป่าไม้ในเมืองไทยและถือเป็นแนวทางสำหรับกฎหมายอื่นๆเช่นกฎหมายว่าด้วยการซื้อขายและการไม้ซอนสัก กฎหมายว่าด้วยการประทับตราไม้ เป็นต้น
พ.ศ.2432	บริษัททอร์เนียวเข้ามาขออนุญาตทำกิจการป่าไม้ ในปีนี้ พระยาคำรงราชพลขันธ์ราชทูตสยามประจำกรุงเบอร์ลินได้กราบบังคมทูลเกี่ยวกับกิจการป่าไม้ของเยอรมนี พร้อมวิธีการที่ควรนำมาบริหารป่าไม้ในเมืองไทย ทำให้ประเทศไทยใช้แนวคิดดังกล่าวบริหารงานป่าไม้ในประเทศไทย
พ.ศ.2435	บริษัทบอมเบย์เบอร์มาร์ เข้ามาลงทุนกิจการป่าไม้ด้วยจำนวนเงินถึง 90 ล้านบาท ในปีนี้รัฐบาลไทยได้ส่งราชการ 2 ท่านคือ นายจรและร้อยตรีน้อยขึ้นไปตรวจการป่าไม้ที่จังหวัดและ

ตารางที่ 5.1 พัฒนาการความเป็นมาของป่าไม้ไทย (ต่อ)

ช่วงเวลา	สาระสำคัญเกี่ยวกับป่าไม้ไทย
	<p>ให้เลยไปศึกษาคุณภาพการทำป่าไม้ของอังกฤษในอินเดียและพม่าซึ่งเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับโรงเรียนป่าไม้ การทำแผนที่ป่าไม้หรือแนวคิดเกี่ยวกับการควบคุม โรงเลื่อยอย่างเป็นระบบ ป่าไม้ของไทยมีปัญหาการแข่งขันและการวิ่งเต้นติดสินบนระหว่างผู้ขอเช่าทำป่าไม้กับเจ้าของที่ดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงมีรับสั่งให้รัฐบาลโอนย้ายมร.คาสเทนโจลด์ข้าราชการชาวต่างประเทศของกระทรวงการคลังมาอยู่กระทรวงมหาดไทย เพื่อวางแนวทางและจัดระบบการทำป่าไม้แต่ มร.คาสเทนโจลด์ เสียชีวิตเสียก่อน</p>
พ.ศ.2438	<p>พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ติดต่อขอตัว มร.เอช สะเลด ชาวอังกฤษที่รับราชการอยู่ในกรมป่าไม้พม่า มร.เอช สะเลด ออกสำรวจสถานการณ์ป่าไม้ของไทยและทำหนังสือรายงานถวายแก่พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นดำรงราชานุภาพเสนาบดี กระทรวงมหาดไทยเกี่ยวกับปัญหาที่พบและแนวทางในการแก้ไข เพื่อจัดระเบียบการทำป่าไม้ในประเทศไทย กล่าวคือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การวิ่งเต้นติดสินบนระหว่างผู้ขอเช่าทำป่าไม้และเจ้านครทางเหนือ แนวทางการแก้ไขเสนอว่าควรมีหน่วยงานจากรัฐบาลกลางเข้าไปมีสิทธิขาดในการดูแลและให้สัมปทานแก่ผู้ขอเช่าโดยตรง (อำนาจในการให้สัมปทานป่าไม้มาอยู่ในส่วนกลางทั้งหมด) 2. มีการตัดไม้สักเกินกำลังของป่าที่จะขึ้นมาทดแทนและไม่มีข้อกำหนดในการตัดไม้ที่รัดกุม แนวทางการแก้ไขเสนอว่าต้องจำกัดและควบคุมการตัดไม้โดยเฉพาะไม้สัก <p>ในปีนี้สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงให้มีการทำแผนที่ป่าไม้สักเพื่อทำโครงการป่าไม้ให้สำรวจไม้ประเภท</p>

ตารางที่ 5.1 พัฒนาการความเป็นมาของป่าไม้ไทย (ต่อ)

ช่วงเวลา	สาระสำคัญเกี่ยวกับป่าไม้ไทย
	อื่นเพื่อใช้ทดแทนไม้สักและส่งบุคลากรไปศึกษาด้านการทำป่าไม้ต่างประเทศ
พ.ศ.2439	ประเทศไทยได้จัดตั้ง กรมป่าไม้ โดยให้ มร.เอช สะเลด เป็นเจ้ากรมเมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ.2439 สร้างความชุ่มชื้นของหมองใจกับเจ้าเมืองทางเหนืออยู่ไม่น้อยเพราะถูกริบกรรมสิทธิ์การให้ที่ดิน เจ้าเมืองทางเหนือสูญเสียอำนาจการจัดการป่าไม้ไทย
พ.ศ.2440	ปัญหาความชุ่มชื้นของหมองใจของเจ้าเมืองทางเหนือยังคงอยู่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงมอบหมายให้พระยามหาอำมาตยธิบดี (เส็ง วิริยะศิริ) เป็นผู้ดำเนินการเจรจากับเจ้าเมืองฝ่ายเหนือเพื่อโอนอำนาจการครอบครองสิทธิในพื้นที่ป่าไม้ให้เป็นสมบัติของแผ่นดิน
พ.ศ.2443	พระยามหาอำมาตยธิบดี ได้ดำเนินการเจรจากับเจ้าเมืองฝ่ายเหนือในที่สุดอำนาจในการอนุญาตทำไม้สักเป็นอำนาจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในช่วงเดียวกับ มร.เอช สะเลด ได้ดำเนินการในหลายๆ ด้านเพื่อจัดระบบการทำป่าไม้เช่น ด้านกฎหมายได้ออกพระราชบัญญัติการรักษาป่าไม้ พระราชบัญญัติป้องกันกรลักลอบตัดไม้ ป้องกันการปลอมแปลงตราประทับปรับปรุงการอนุญาตทำไม้ ปรับปรุงด่านตรวจและเก็บภาษีไม้ การพัฒนาบุคลากรโดยส่งไปศึกษาวิชาว่าด้วยการป่าไม้ยังต่างประเทศ เป็นต้น
พ.ศ.2444	มร.เอช สะเลด หมดสัญญาที่ประเทศไทยยืมตัวมาจากรัฐบาลพม่า รัฐบาลไทยได้จ้าง มร.ทีอดแน่ม เข้ามาช่วยงานป่าไม้เป็นเจ้ากรมป่าไม้คนที่ 2
พ.ศ.2447	รัฐบาลไทยได้แต่งตั้ง มร.ดับบลิว เอฟ ลอยด์ เป็นเจ้ากรมป่าไม้คนที่ 3 โดยรับราชการให้กับประเทศไทยถึง พ.ศ.2465 รวมระยะเวลา 18 ปี

ตารางที่ 5.1 พัฒนาการความเป็นมาของป่าไม้ไทย (ต่อ)

ช่วงเวลา	สาระสำคัญเกี่ยวกับป่าไม้ไทย
ระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 กับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6	มีการดูแลป่าไม้โดยคนไทยคือ พระยาครุพันธ์พิทักษ์ (สมิท พุกกะเวส) เป็นเจ้ากรมป่าไม้คนที่ 4 การจัดการป่าไม้มุ่งเน้นไปที่การจัดสรรทรัพยากรเพื่อรับมือการแผ่อำนาจเข้าครอบครองเศรษฐกิจของทางตะวันตกเป็นหลัก รัฐบาลไทยโดยกรมป่าไม้ดำเนินกิจการตัดไม้สักและค้าขายด้วยตนเอง
พ.ศ.2475	ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยป่าไม้ไทยได้รับผลกระทบต้องหยุดชะงัก เนื่องจากประเทศไทยได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ประเทศอังกฤษได้แผ่การดำเนินการด้านทหารเข้ามาในพื้นที่ป่าไม้ของไทย ควบคู่ไปกับการทำกิจการป่าไม้
พ.ศ.2484-พ.ศ.2488	เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศญี่ปุ่นได้ใช้กำลังทางทหารเข้ายึดครองหลายภูมิภาคในเอเชีย ประเทศไทยเองถูกประเทศญี่ปุ่นยกพลเข้าประเทศ สมัยนั้นจอมพล ป.พิบูลย์สงครามเป็นนายกรัฐมนตรีได้ลงนามทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นเส้นทางเดินทัพและค้าเลียงอาวุธยุทธโปกรณ์เข้าสู่ประเทศพม่าและประเทศอินเดีย ทหารยกป่าไม้ประเทศไทยเป็นหนึ่งในกรณีสนับสนุนการทำสงครามของประเทศญี่ปุ่น พ.ศ.2485 รัฐบาลไทยมีการเรียกคืนสัมปทานการทำป่าไม้จากบริษัทชาติตะวันตก โดยอ้างเหตุจำเป็นในภาวะสงคราม
พ.ศ.2489	สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงด้วยชัยชนะของฝ่ายพันธมิตร รัฐบาลไทยต้องคืนสัมปทานให้แก่บริษัทของอังกฤษ
พ.ศ.2491	ประเทศอาณานิคมของชาติตะวันตกหลายชาติรวมทั้งพม่า

ตารางที่ 5.1 พัฒนาการความเป็นมาของป่าไม้ไทย (ต่อ)

ช่วงเวลา	สาระสำคัญเกี่ยวกับป่าไม้ไทย
	เป็นเมืองขึ้นของประเทศอังกฤษได้รับเอกราชโดยรัฐบาลอังกฤษ ผ่องถ่ายอำนาจคืน
พ.ศ.2498	รัฐบาลไทยไม่ต่อสัญญาสัมปทานทำป่าไม้ให้กับบริษัท ข้ามชาติของประเทศอังกฤษ ถือได้ว่ากิจการป่าไม้ไทยหลุดจาก อำนาจของจักรวรรดินิยมต่างชาติโดยสิ้นเชิง ป่าไม้ไทยกลายเป็น เรื่องหนึ่ง ผันผวนไปกับการเมืองการปกครอง พื้นที่ป่าไม้ของไทย ลดเหลือร้อยละ 55 จากพื้นที่ทั้งหมด ทั้งๆ ที่ช่วงแรกการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง พื้นที่ป่าของไทยเคยมีถึงร้อยละ 70 จาก พื้นที่ทั้งหมด สถานการณ์ป่าไม้ไทยอยู่ในสภาวะสงบนิ่งจนกระทั่ง ประเทศสหรัฐอเมริกาเข้ามาวางรากฐานอำนาจในภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ได้สำเร็จ นโยบายสกัดกั้นลัทธิคอมมิวนิสต์ของ สหรัฐอเมริกา รัฐบาลไทยได้กำหนดพื้นที่ป่าไม้ของไทยหลายพื้นที่ เป็นพื้นที่สีแดง
พ.ศ.2500	ฝ่ายทหารได้นำนโยบายสร้างถนนเข้าไปในเขตป่าและ ชักชวนชาวนาชาวไร่เข้าไปตั้งบ้านเรือนบนพื้นที่สองข้างทางที่ถนน ตัดเข้าไปเป็นจุดเริ่มต้นการเกิดขึ้นของหมู่บ้านใหม่ๆ มากมาย
พ.ศ.2503	กรมป่าไม้หันมาสนใจเรื่องการอนุรักษ์ หลังจากพื้นที่ป่า ลดลงเป็นผลมาจากการทำไม้ทั้งที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย เกิด กฎหมายอนุรักษ์ฉบับแรกเกิดขึ้นเป้าหมายหลักเพื่อการรักษาผืนป่า ให้มีความเป็นธรรมชาติมากที่สุด ไม่ยอมรับเรื่องคนกับป่าใน ขณะที่ในผืนป่าทั่วประเทศมีชุมชนท้องถิ่นอาศัยอยู่แล้ว
พ.ศ.2504	รัฐบาลไทยตั้งเป้าไว้ว่าจะไม่ให้พื้นที่ป่าไม้ของไทยลดลง ไปกว่าร้อยละ 50 จึงเกิดพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติขึ้น

ตารางที่ 5.1 พัฒนาการความเป็นมาของป่าไม้ไทย (ต่อ)

ช่วงเวลา	สาระสำคัญเกี่ยวกับป่าไม้ไทย
พ.ศ.2505	มีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติแห่งแรกขึ้นคือ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มาตรการอนุรักษ์ได้นำไปสู่การกีดกันชุมชนท้องถิ่นออกจากทรัพยากรมีการเข้าไปตั้งหน่วยงานใกล้ชิดชุมชนเพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไปจนถึงการอพยพคนออกจากเขตป่า เปิดช่องทางให้เอกชนเข้าเช่าพื้นที่เพื่อทำประโยชน์ทางธุรกิจก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐและชาวบ้านกับนายทุน
พ.ศ.2507	เกิดพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติขึ้น ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลกระทบจากการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติทับที่ทำกิน
พ.ศ.2510	กองทัพทหารได้สร้างหมู่บ้านในพื้นที่ หมู่บ้านใหม่แต่ละแห่งมีผู้อาศัยประมาณ 50 ครอบครัว ทางกองทัพทหารปราบปรามคอมมิวนิสต์ด้วยการเผาป่าไม้
พ.ศ.2511-พ.ศ.2522	รัฐบาลอนุญาตให้เอกชนขอสัมปทานตัดไม้ในเขตป่าได้เป็นเวลา 30 ปี โดยมีข้อแม้ว่าบริษัทที่ได้รับสัมปทานจะต้องปลูกป่าทดแทนและรัฐบาลได้ออกกฎเกณฑ์ให้อนุญาตทำการเกษตรในเขตป่าเสื่อมโทรมเป็นเวลา 20 ปี เป็นการสูญเสียพื้นที่ป่าให้แก่กลุ่มผู้มีอำนาจจนหลายฝ่ายเสนอให้มีการกำหนดมาตรการหรือกำหนดนโยบายปิดป่าในช่วงนี้ นโยบายส่งเสริมให้ชาวบ้านไปจับจองที่ทำกินเริ่มถูกลดทอนลง ในช่วง พ.ศ.2517 ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช
พ.ศ.2523-พ.ศ.2524	มีการเปิดประเด็นอภิปรายปิดป่าอย่างกว้างขวาง ขณะที่ผู้มีผลประโยชน์กับการค้าไม้ได้พยายามเกลี้ยกล่อมให้รัฐบาลเปิดทางให้เข้าไปทำป่าไม้ในเขตพื้นที่ป่าที่ยังเหลืออยู่อย่างต่อเนื่อง
พ.ศ.2525-พ.ศ.2526	ปัญหาและวงจรความเกี่ยวพันระหว่างกลุ่มผลประโยชน์เป็นเหตุการณ์ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อก่อนนำไปสู่การปิดป่าทั่วประเทศ

ตารางที่ 5.1 พัฒนาการความเป็นมาของป่าไม้ไทย (ต่อ)

ช่วงเวลา	สาระสำคัญเกี่ยวกับป่าไม้ไทย
พ.ศ.2527	รัฐบาลเปิดโอกาสให้เอกชนขอสัมปทานทำไม้ในเขตป่าได้อีก
พ.ศ.2528	รัฐบาลไทยได้กำหนดแนวนโยบายป่าไม้แห่งชาติขึ้นตามมติเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ.2528 เนื้อหาประเด็นสำคัญคือ ชดเชยไม้ด้วยเพิ่มการนำเข้าในปริมาณที่สูงขึ้น สนับสนุนให้มีการส่งออกไม้แปรรูปไปจำหน่ายยังต่างประเทศและสนับสนุนโรงงานอุตสาหกรรมต่อเนื่อง โรงงานเยื่อกระดาษเพื่อนำทุกส่วนของไม้มาใช้ประโยชน์ ต้องมีการปรับปรุงกฎหมายเพื่อสนับสนุนให้การรักษาและเพิ่มทรัพยากรป่าไม้และส่งเสริมให้มีการใช้ไม้อย่างมีประสิทธิภาพ
พ.ศ.2529	ปัญหาป่าไม้เป็นประเด็นสำคัญทางการเมือง มีการอภิปรายไม้ไว้วางใจนายสุรัตน์ โอสถานุเคราะห์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ในรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ กรณีนำเข้าไม้ซุงจากประเทศพม่า
พ.ศ.2530	บริษัทค้าไม้ได้ใช้กระบวนการทางศาลบีบบังคับรัฐบาลให้ยอมให้บริษัทของตนได้รับสัมปทานทำไม้ในเขตสัมปทานเก่า ซึ่งขณะนั้นกลายเป็นพื้นที่ป่าสงวนและเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า แม้กระแสอนุรักษ์ตื่นตัวสูงแต่กลุ่มค้าไม้ก็ได้รับอนุมัติการเปิดป่าเพื่อทำสัมปทานต่อ
พ.ศ.2531	ช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2531 เกิดพายุใหญ่ที่ภาคใต้และเกิดน้ำป่าไหลหลากเอาโคลนลงมาจากยอดเขา คนต้องเสียชีวิตกว่า 300 คน จากการสอบสวนพบว่าเพราะการตัดไม้ทำลายป่าบนพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร
พ.ศ.2532	ช่วงเดือนมกราคมรัฐบาลไทยประกาศยกเลิกและยุติการให้สัมปทานป่าไม้แก่เอกชน ประกาศปิดป่าอย่างเป็นทางการ

ตารางที่ 5.1 พัฒนาการความเป็นมาของป่าไม้ไทย (ต่อ)

ช่วงเวลา	สาระสำคัญเกี่ยวกับป่าไม้ไทย
พ.ศ.2532-พ.ศ.2546	<p>รัฐบาลไทยมีนโยบายสวนป่า การปลูกป่าได้กลายเป็นภารกิจหลักของรัฐบาลไทย โดยมีเป้าหมายที่จะปลูกป่าในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเสื่อมโทรม การปลูกป่าได้กลายเป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมเยื่อกระดาษ อุตสาหกรรมชิ้นไม้สับ พืชที่เป็นวัตถุดิบสำคัญคือไม้ยูคาลิปตัส นโยบายดังกล่าวถูกคัดค้านจากชาวบ้านอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเกิดผลเสียหลายประการ เช่น เป็นการทำลายป่าธรรมชาติเพื่อปลูกยูคาลิปตัส การแย่งชิงที่ดินของชาวบ้านพื้นที่ป่าที่เสื่อมโทรมของรัฐล้วนเป็นพื้นที่ที่มีชาวบ้านอาศัยอยู่ก่อนแล้วทั้งสิ้น นโยบายปลูกป่าเกิดผลกระทบต่อชาวบ้านทำลายนิเวศวิทยาเพราะการปลูกไม้โตเร็วยูคาลิปตัสสร้างปัญหาให้กับแหล่งน้ำและพื้นที่เกษตรกรรมใกล้เคียง</p> <p>ส่งผลให้คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ.2533 ให้ระงับการอนุญาตให้ใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อปลูกสร้างสวนป่าเอกชนไว้เป็นการชั่วคราว ในปีเดียวกันนั้นเอง รัฐบาลไทยได้อนุมัติโครงการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม ซึ่งที่ดินส่วนใหญ่ขาดความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนน้ำ ชาวบ้านไม่สามารถเพาะปลูกได้ ชาวบ้านเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการดังกล่าวเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2535 คณะรัฐมนตรีมีมติยกเลิกโครงการ กระแสการคัดค้านการปลูกไม้โตเร็วทำให้พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ.2535 มีผลบังคับใช้เฉพาะการปลูกไม้หวงห้ามเท่านั้น ไม่รวมสวนป่าไม้โตเร็วอย่างไม้ยูคาลิปตัส ต่อมารัฐบาลชวน หลีกภัย ได้ประกาศนโยบายหลักคือ การปฏิรูปที่ดินและสนับสนุนภาคเอกชนปลูกสร้างสวนป่าเชิงพาณิชย์เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมเยื่อกระดาษ</p>
พ.ศ.2547-พ.ศ.2549	<p>รัฐบาลไทยมีนโยบายการจัดการป่าไม้เมืองไทย โดยใช้นโยบายหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่และการประกาศเขตอนุรักษ์พิเศษ ซึ่งอยู่ระหว่างการดำเนินงานของรัฐบาลในปัจจุบัน</p>

จากตารางพัฒนาการความเป็นมาของป่าไม้ไทย ป่าไม้ไทยเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ มาตลอด คนอยู่กับป่ามาตั้งแต่อดีตความเป็นชุมชนชัดเจนขึ้นเมื่อ พ.ศ.2500 ฝ่ายทหารมีนโยบาย สร้างถนนในเขตป่าและให้ชาวบ้านตั้งถิ่นฐานสองข้างถนน เพื่อปราบปรามคอมมิวนิสต์ ชุมชน บ้านวังลู่พื้นที่วิจัยมีความหนาแน่นของครัวเรือนเพิ่มขึ้น เกิดจากโอกาสของนโยบายดังกล่าว นั่นเอง ต่อมาในช่วง พ.ศ.2517 มีประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวงจังหวัดนครศรีธรรมราชขึ้น เป้าหมายเพื่อการรักษาผืนป่าแยกคนออกจากป่า ซึ่งขัดกับวิถีชีวิตของชุมชนเพราะก่อนประกาศ เขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวงชุมชนท้องถิ่นมีการทำมาหากินในพื้นที่อยู่ก่อนแล้วมีการดูแลรักษา ทรัพยากรโดยชุมชนท้องถิ่น จะเห็นได้ว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการจัดการการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าของภาครัฐกับชุมชนท้องถิ่นมีความร่วมมือกันน้อยมากจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน

2. การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐภาพรวม

จากการวิจัยเอกสารของเครือข่ายป่าชุมชน (2545 : 10-13) และสำนักงานเศรษฐกิจ การเกษตร (2537 : 4-9) เกี่ยวกับการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐภาพรวม สรุปเป็น 2 ประเด็น คือ การจัดการทรัพยากรโดยรัฐ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐ จากการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การจัดการทรัพยากรป่าโดยรัฐ

หากมองย้อนดูถึงที่มาและจุดเริ่มต้นของการจัดการทรัพยากรป่าในประเทศไทย นั้น ในช่วงเวลาที่ผ่านมากการจัดการทรัพยากรป่าเมืองไทยมีแนวทาง 2 แนวทางหลัก คือ การจัดการทรัพยากรป่าเพื่อเศรษฐกิจและการจัดการทรัพยากรป่าเพื่อการอนุรักษ์ การจัดการ ทรัพยากรป่าเมืองไทย 2 แนวทางหลักดังกล่าวข้างต้นมีสาระสำคัญเพื่อขยายความทั้ง 2 แนวทาง ดังนี้

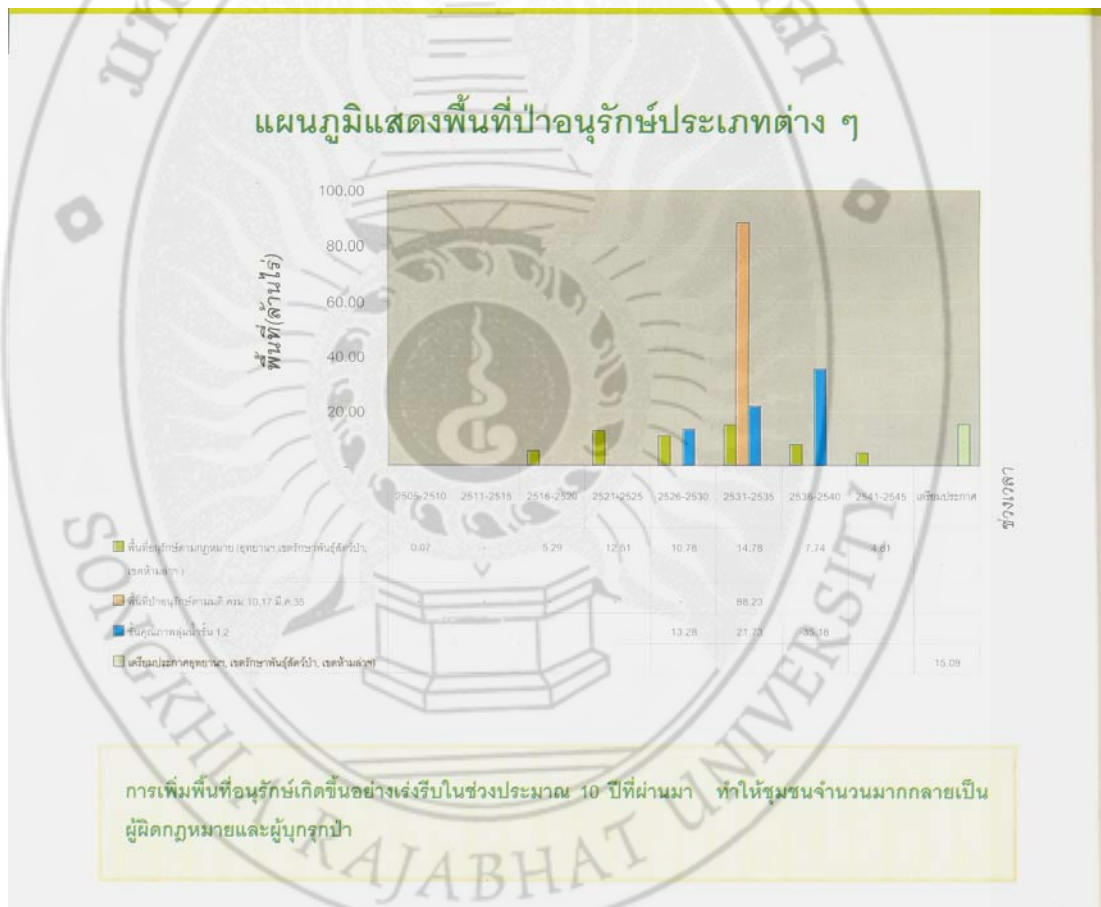
2.1.1 การจัดการทรัพยากรป่าเพื่อเศรษฐกิจ การจัดการทรัพยากรป่าเพื่อเศรษฐกิจ เริ่มจากการทำไม้และการเช่าพื้นที่ปลูกสร้างสวนป่าโดยเอกชน ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศ อังกฤษที่เข้ามาทำไม้ในแถบประเทศอินเดียและพม่าในสมัยล่าอาณานิคม กรมป่าไม้เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2439 เพื่อดูแลกิจการทำไม้ โดยมี มร.เอช สะเลตชาวอังกฤษเป็นอธิบดีกรมป่าไม้คนแรกของประเทศ การสัมปทานป่าเป็นระยะเวลายาวนานจนถึง พ.ศ.2532 จึงมีการประกาศปิดป่า ถือเป็น การสิ้นสุดการทำไม้อย่างเป็นทางการ ซึ่งมีการดำเนินการมากกว่า 93 ปี จากพื้นที่ป่าไม้ที่เคยมี อยู่มากกว่าร้อยละ 70 ของประเทศลดเหลือเพียงร้อยละ 28 ในปีประเทศไทยประกาศปิดป่า

ทั่วประเทศมีป่าถูกสัมปทานถึง 230,000 ตารางกิโลเมตร หรือ 143 ล้านไร่ การประกาศปิดป่า อัตราการสูญเสียพื้นที่ป่าต่อปีลดลงถึงร้อยละ 80 ใน พ.ศ.2533 หลังจากยกเลิกสัมปทานป่า กรมป่าไม้มีแผนที่จะประกาศให้พื้นที่ป่าที่เหลือทั้งหมดเป็นเขตอนุรักษ์ในระยะต่อไป

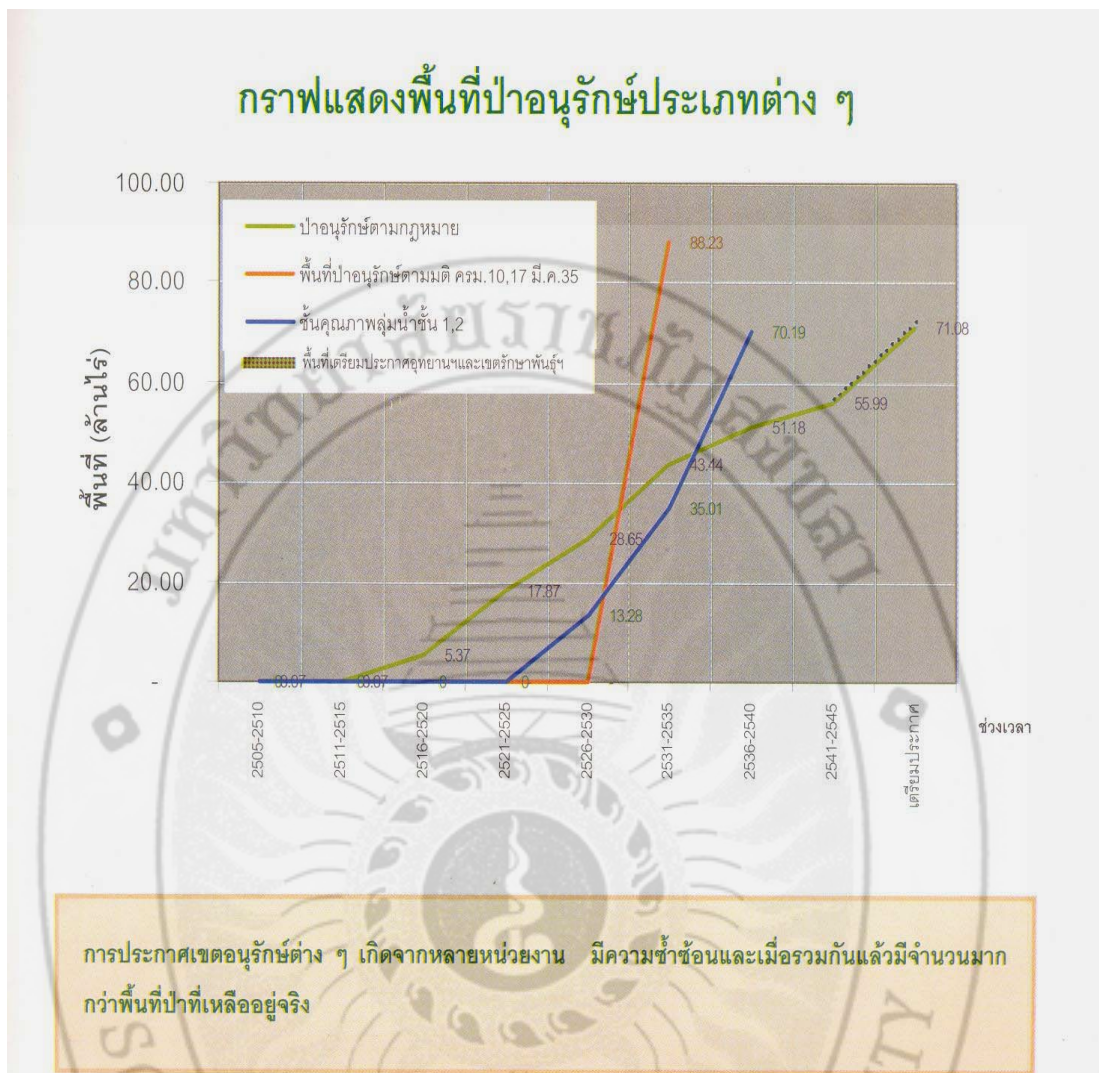
2.1.2 การจัดการทรัพยากรป่าเพื่อการอนุรักษ์ การอนุรักษ์ในประเทศไทย เกิดขึ้น หลังการทำไม้ผ่านไปไม่น้อยกว่า 64 ปี การจัดการทรัพยากรป่าเพื่อการอนุรักษ์ได้รับ อิทธิพลมาจากประเทศตะวันตก เงื่อนไขหลักที่ทำให้กรมป่าไม้หันมาสนใจเรื่องการอนุรักษ์ เกิดจากการลดลงของพื้นที่ป่า ซึ่งเป็นผลมาจากการทำไม้ทั้งที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย กฎหมายอนุรักษ์ฉบับแรกเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2503 เป้าหมายหลักเพื่อการรักษาผืนป่าให้มีความเป็น ธรรมชาติมากที่สุด โดยไม่ยอมรับเรื่องคนกับป่าต่างๆ ที่ในผืนป่าทั่วไปของเมืองไทยมี ชุมชนท้องถิ่นอาศัยอยู่ การจัดการทรัพยากรป่าเพื่อการอนุรักษ์ การประกาศเขตป่าอนุรักษ์ในระยะ ที่ผ่านมาไม่มีการกันเขตชุมชนออกจากเขตป่าแต่อย่างใด นับตั้งแต่มีการประกาศเขตอุทยาน แห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งเป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกของประเทศไทยเมื่อ พ.ศ.2505 มาตรการอนุรักษ์ได้ นำไปสู่การกีดกันชุมชนท้องถิ่นออกจากทรัพยากรมีการเข้าไปตั้งหน่วยงานใกล้ชิดชุมชน เพื่อควบคุม การใช้ประโยชน์รวมถึงการอพยพคนออกจากเขตป่าและเปิดช่องทางให้เอกชนเข้าไปเช่าพื้นที่ เพื่อทำประโยชน์ทางธุรกิจก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐและชาวบ้านกับนายทุน

สถานการณ์ทรัพยากรป่าในปัจจุบันภายใต้การจัดการทรัพยากรป่าเพื่อการอนุรักษ์ มุ่งเน้นแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่อนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายรอง พ.ศ.2528 นโยบายป่าไม้แห่งชาติได้กำหนดให้ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ โดยแบ่งเป็นพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ร้อยละ 15 และป่าเศรษฐกิจร้อยละ 25 แต่เมื่อเกิดภัยธรรมชาติ ครั้งใหญ่ที่ภาคใต้ พ.ศ.2531 รัฐจึงได้ปรับให้มีป่าเพื่อการอนุรักษ์ร้อยละ 25 ประมาณ 80 ล้านไร่ และป่าเศรษฐกิจลดเหลือร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ แต่ในความเป็นจริงข้อมูลจากการ แปรสภาพถ่ายทางอากาศเมื่อ พ.ศ.2541 ปรากฏว่าประเทศไทยมีพื้นที่ป่าเหลืออยู่เพียง 81 ล้านไร่ นั่นก็เท่ากับว่าป่าไม้เมืองไทยทั้งหมดจะต้องกลายสภาพเป็นป่าอนุรักษ์ในที่สุด ต่อมาเพื่อสนอง นโยบายการเพิ่มพื้นที่อนุรักษ์ให้ได้ ร้อยละ 25 จึงได้เกิดมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 10 และวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ.2535 จำแนกเขตการใช้ประโยชน์จากป่าออกเป็นโซน C พื้นที่เพื่ออนุรักษ์ จำนวน 88,233,415 ไร่ โซน E พื้นที่เศรษฐกิจจำนวน 51,887,091 ไร่ และโซน A พื้นที่เพื่อ การเกษตรจำนวน 7,222,540.25 ไร่ หลังจากวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ.2535 เป็นต้นมาหลายจังหวัด จึงตกอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ทั้งจังหวัด เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีพื้นที่รวม 7,952,787 ไร่ กลายเป็น เขตอนุรักษ์ตามกฎหมายและเขตอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรีถึง 6,144,800 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 89.5 ของพื้นที่ทั้งจังหวัดถือว่าประกาศเขตอนุรักษ์ดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมาย โดยเฉพาะปัญหาการซ้อนทับกับพื้นที่ทำกินของชุมชน

การจัดการทรัพยากรป่าเพื่อการอนุรักษ์ มีการประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์ประเภทต่างๆ กล่าวคือ พื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมาย (อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์) พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 10 และวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ.2535 จำนวน 88.23 ล้านไร่ พื้นที่ป่าอนุรักษ์คุณภาพลุ่มน้ำชั้น 1 และลุ่มน้ำชั้น 2 จำนวนประมาณ 70 ล้านไร่ และพื้นที่ป่าเตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์จำนวนประมาณ 15 ล้านไร่ การจัดการทรัพยากรป่าเพื่อการอนุรักษ์โดยการประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์ประเภทต่างๆ เมื่อเปรียบเทียบพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่จริงในประเทศไทยประมาณ 81 ล้านไร่เท่านั้น ตามแผนภูมิแสดงพื้นที่ป่าอนุรักษ์ประเภทต่างๆ และกราฟแสดงพื้นที่ป่าอนุรักษ์ประเภทต่างๆ

ภาพที่ 15 แผนภูมิแสดงพื้นที่ป่าอนุรักษ์ประเภทต่างๆ
(ที่มา : เครือข่ายป่าชุมชน 2545 : 12)

ภาพที่ 16 กราฟแสดงพื้นที่ป่าอนุรักษ์ประเภทต่างๆ

(ที่มา : เครือข่ายป่าชุมชน 2545 : 13)

จากภาพแผนภูมิและกราฟแสดงพื้นที่ป่าอนุรักษ์ประเภทต่างๆ จะเห็นได้ว่าการขยายพื้นที่อนุรักษ์ต่างๆ เกิดอย่างรวดเร็วในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาทำให้ชุมชนจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในเขตป่ากลายเป็นผู้ผิดกฎหมายในถิ่นฐานของตนเอง จากข้อมูลการสำรวจของกรมป่าไม้ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2544 พบว่าในพื้นที่ที่ถูกประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายไม่รวมพื้นที่ป่าที่เตรียมประกาศและป่าอนุรักษ์อื่นๆ มีประชาชนอาศัยอยู่ไม่น้อยกว่า 4.6 แสนครัวเรือน (ประมาณ 3 ล้านคน) เป็นพื้นที่อาศัยและที่ทำกินประมาณ 8.2 ล้านไร่ ดังนั้นมาตรการเพิ่มพื้นที่อนุรักษ์จึงมีแต่จะสร้างความขัดแย้งระหว่างรัฐและชาวบ้านอย่างมากมาย เนื่องจากคนในชนบทส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับป่ามีป่าเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญในการดำรงชีวิต (เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ, 2545 : 10-13)

การจัดการทรัพยากรป่าเพื่อการอนุรักษ์ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน ทำให้รัฐยอมรับแนวคิดวนศาสตร์ชุมชนซึ่งเป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ งานวนศาสตร์ชุมชนเป็นงานที่ดำเนินการโดยองค์กรชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อให้ทรัพยากรป่าได้รับการคุ้มครองและดูแลรักษา มีการเปลี่ยนแปลงจากการปลูกป่าในที่เสื่อมโทรมมาสู่การจัดการทรัพยากรป่าระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมกับชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้จัดการทรัพยากรป่า เจ้าหน้าที่ภาครัฐเป็นผู้สนับสนุนเปลี่ยนจากความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐสู่ความร่วมมือและต่อมาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าเพื่อการอนุรักษ์โดยรัฐใช้แนวคิดป่าชุมชนโดยภาครัฐมีการดำเนินการโครงการต่างๆ เช่น โครงการจัดสรรที่ดินป่าไม้สำหรับเป็นป่าชุมชน โครงการจัดป่าชุมชนในที่จัดสรร พ.ศ.2499 กรมป่าไม้และกรมที่ดิน โครงการจัดป่าเพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอย พ.ศ.2513 กรมป่าไม้ โครงการจัดป่าของชาติเป็นป่าชุมชนตามมติคณะรัฐมนตรี 22 มิถุนายน พ.ศ.2525 โครงการส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน โครงการปลูกไม้ใช้สอยชุมชน โครงการพัฒนาป่าชุมชน เป็นต้น การจัดการทรัพยากรป่าเพื่อการอนุรักษ์โดยใช้แนวคิดป่าชุมชน รัฐมีการดำเนินการโครงการต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปรูปแบบป่าชุมชนที่ดำเนินการโดยรัฐได้ 2 รูปแบบหลักดังนี้ 1) รูปแบบป่าชุมชนดั้งเดิม เป็นป่าธรรมชาติที่ชาวบ้านรักษาไว้โดยมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันตามชนิดของป่า เช่น ป่าถาวร ป่าวัด ป่าช้า ป่าดอนปู่ตา ป่าชันน้ำ ป่าห้วยนา ป่าใช้สอย ป่าชุมชนลักษณะอื่นๆ 2) รูปแบบป่าชุมชนแบบพัฒนา เป็นรูปแบบป่าชุมชนที่เป็นแหล่งป่าไม้เดิมที่อยู่ในสภาพป่าเสื่อมโทรม มีการพัฒนาขึ้นมาใหม่เพื่อเป็นแหล่งฟืนฟาง แหล่งไม้ใช้สอย แหล่งรายได้ของชุมชน ป่าชุมชนถูกพัฒนาในรูปแบบที่แตกต่างตามลักษณะการใช้ที่ดินและสถาบันที่เกี่ยวข้อง เช่น ชุมชน วัด โรงเรียน เป็นต้น (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2537 : 4-9)

2.2 การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐ

จากการวิจัยเอกสารเครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ (2545 : 16,31-34) พบว่าในระยะที่ผ่านมาพื้นที่ป่าถูกใช้ประโยชน์มาโดยตลอดตั้งแต่การให้สัมปทานทำไม้ การเปิดให้เอกชนเช่าพื้นที่เพื่อประกอบกิจการทั้งการทำเหมืองแร่ การระเบิดหิน การทำสวนป่าและธุรกิจรีสอร์ท จนกระทั่งถึงแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์แบบครบวงจร นอกจากนี้ในพื้นที่อนุรักษ์ยังมีโครงการทั้งของรัฐและเอกชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ดอยปุย จังหวัดเชียงใหม่มีหน่วยงานต่างๆ เข้าไปใช้พื้นที่ถึง 39 หน่วยงาน รวมพื้นที่ 10.89 ตารางกิโลเมตร หรือ 6,806.25 ไร่ (จากภาพถ่ายอากาศ พ.ศ.2535) รวมถึงการนำพื้นที่ป่าไปแลกเปลี่ยนหรือสร้างเงื่อนไขกับพันธะสัญญาระหว่างประเทศ (เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ, 2545 : 16) จากที่กล่าวมาข้างต้นพื้นที่ป่าโดยเฉพาะพื้นที่ป่าอนุรักษ์

ในความดูแลของกรมป่าไม้ไม่ได้ถูกเก็บเอาไว้ให้มีสภาพสมบูรณ์เป็นธรรมชาติ ดังที่เราเข้าใจแต่ถูกนำมาใช้ในหลายกิจกรรมเพื่อรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งมีผลกระทบทั้งต่อความยั่งยืนของระบบนิเวศน์ชุมชนและสังคมโดยรวมในระยะยาว

การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐตั้งแต่อดีตเริ่มจากการให้สัมปทานทำไม้ การเปิดโอกาสให้เอกชนเช่าพื้นที่เพื่อประกอบกิจกรรมการทำเหมืองแร่ การระเบิดหิน การทำสวนป่า ธุรกิจรีสอร์ทดังกล่าวข้างต้นแล้ว ทิศทางการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐสามารถสรุปได้ดังนี้

2.2.1 การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าเพื่อรองรับธุรกิจการท่องเที่ยว ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา กรมป่าไม้ได้มีการนำพื้นที่อนุรักษ์ไปใช้เพื่อรองรับการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างเข้มข้น และในขณะนี้ได้มีการวางแผนโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าเพื่อการท่องเที่ยว และจัดตั้งสำนักงานพัฒนาการบริหารการท่องเที่ยว เพื่อหาประโยชน์จากพื้นที่ป่าอนุรักษ์โดยตรง ตัวอย่างการนำพื้นที่ป่าอนุรักษ์มารองรับการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยว ได้แก่

1) โครงการสปริงแอนด์สปา เป็นโครงการที่กรมป่าไม้วางแผนที่จะนำอุทยานแห่งชาติน้ำพุร้อน 10 แห่งจาก 38 แห่งทั่วประเทศ มาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยใช้งบประมาณลงทุนประมาณ 5,000 ล้านบาท (แห่งละประมาณ 500 ล้านบาท) กรมป่าไม้จะเปิดให้ภาคเอกชนผู้ประกอบการโรงแรมเช่าและลงทุนพัฒนาพื้นที่ป่าและน้ำพุร้อนให้เป็นอาณาจักรท่องเที่ยวครบวงจร เน้นการนวดสมุนไพรเพื่อรักษาอาการจากโรคง้อย โรคเครียด รวมทั้งโรคเชื้อรา โดยให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงปลูกสมุนไพรเพื่อป้อนโครงการ

2) โครงการไนท์ซาฟารีอุทยานคอยสุเทพ-คอยปุย เป็นโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าเชิงเศรษฐกิจเพื่อการท่องเที่ยว ประกอบด้วย สวนสัตว์เปิดในตอนกลางคืน การแสดงแสงสีเสียงและการจัดทำลานสกีน้ำแข็ง โดยจะใช้พื้นที่บริเวณคอยผาค่าซึ่งมีความลาดชันสูงประมาณ 800 เมตร นักท่องเที่ยวจะขึ้นกระเช้าและร่อนสกีลงมาทางด้านหลังคอยสุเทพ แผนดังกล่าวได้ทาบทามบริษัทเอกชนจากประเทศญี่ปุ่นให้เข้ามาลงทุนทำน้ำแข็งเทียมเพราะมีความสามารถในทางเทคโนโลยี นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ลักษณะคล้ายปากปล่องภูเขาไฟซึ่งจะจัดสร้างให้มีลักษณะคล้ายดิสนีย์เวิลด์ มีการแสดงแสงสีเสียงและมีแผนจะจัดทำให้เป็นสถานที่สำหรับการส่องกล้องดูสัตว์จากมุมมองสูงและเปิดให้บริการเฉพาะเวลากลางคืน โครงการดังกล่าวคาดว่าจะใช้งบลงทุนประมาณ 2,600 ล้านบาท ใช้พื้นที่ประมาณ 10,000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติแม่เหียะ อุทยานแห่งชาติคอยสุเทพ-คอยปุย หมู่บ้านในตำบลสุเทพ ตำบลแม่เหียะและพื้นที่บางส่วนของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยกรมป่าไม้จะเป็นผู้ให้เช่าพื้นที่ ส่วนการลงทุนเป็นการดำเนินการโดยเอกชนทั้งหมด

3) โครงการจูราสสิกพาร์ค เป็นโครงการที่อุทยานแห่งชาติเกาะช้างและเกาะกูด ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาพื้นที่พิเศษในประเทศให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวครบวงจร โดยจะใช้พื้นที่ครอบคลุม 2-3 จังหวัด ซึ่งจะมีรูปแบบเหมือนรีอคกีเมาเท่นส์ในประเทศสหรัฐอเมริกา

4) โครงการสามเหลี่ยมมรกต(ช่องบก) เป็นโครงการที่อุทยานแห่งชาติภูจองนายอยบริเวณเทือกเขาพนมดงรักบริเวณเขตรอยต่อพรมแดนไทย กัมพูชา ลาว ซึ่งมีแผนจะสร้างโรงแรมและสนามกอล์ฟ 3 ประเทศ ใช้พื้นที่ป่าในการก่อสร้างกว่าสองแสนไร่ เป็นต้น

การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าเพื่อรองรับธุรกิจการท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้นไม่แตกต่างจากการหาประโยชน์จากทรัพยากรป่าในลักษณะเดิมที่กรมป่าไม้เคยทำมาในอดีต นั่นก็คือ การให้ธุรกิจเอกชนเข้ามาเช่าพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า ธุรกิจเหล่านี้ส่วนใหญ่ มักจะหาผลประโยชน์ในระยะสั้นจากทรัพยากร โดยคำนึงถึงเรื่องกำไรขาดทุนเป็นหลักมากกว่าที่จะคิดถึงเรื่องความยั่งยืนของทรัพยากรในระยะยาว (เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ, 2545 : 31-32)

2.2.2 การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าโดยโครงการของรัฐและเอกชน โครงการต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชนที่เข้าไปใช้พื้นที่หลายโครงการ ได้ก่อให้เกิดปัญหาการทับซ้อนกันระหว่างพื้นที่ดำเนินการของโครงการรัฐหรือเอกชนกับพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน เช่น สิ่งก่อสร้างบริเวณพื้นที่ป่าจากโครงการต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชน (เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ, 2545:32)

2.2.3 การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าไปแลกเปลี่ยนหรือสร้างเงื่อนไขกับพันธสัญญา ระหว่างประเทศ รูปธรรมที่ชัดเจนที่สุดในช่วง พ.ศ.2544-2545 คือ “กองทุนป่าไม้เขตร้อน” ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขการผ่อนปรนชำระเงินต้นและดอกเบี้ยที่ประเทศไทยกู้มาจากยูเอสเอ (USAID) หรือหน่วยงานความร่วมมือด้านการพัฒนาประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งประเทศไทยจะต้องชำระหนี้สินทั้งสิ้น 28 งวด เป็นเวลา 28 ปี โดยชำระงวดแรกในวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ.2545 เป็นจำนวนเงิน 1,507,650 เหรียญสหรัฐ ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ยื่นข้อเสนอพร้อมเงื่อนไขที่จะลดหนี้ให้ประเทศไทยเป็นจำนวนเงิน 1.7 ล้านเหรียญสหรัฐและหากสามารถจัดตั้งกองทุนป่าไม้เขตร้อนได้แล้วเสร็จก่อนวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ.2545 ซึ่งเป็นวันเริ่มชำระหนี้งวดแรกจะทำให้กองทุนได้รับเงินจากส่วนของดอกเบี้ยทั้งสิ้น 9,507,500 เหรียญสหรัฐ (ประมาณ 427,837,500 บาท) สำหรับใช้ในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าไม้เขตร้อนในประเทศไทย ซึ่งคณะรัฐมนตรีเห็นชอบและอนุมัติในหลักการไปเมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ.2544 และมีการเร่งรัดให้ลงนามในสัญญาดังกล่าว ก่อนเริ่มชำระดอกเบี้ยงวดแรก จากการลงนามในสัญญามีข้อสังเกตหลายประการจากเงื่อนไขในสัญญาที่ชี้ให้เห็นว่าเป็นการเปิดช่องทางในการเข้าถึงทรัพยากรป่าของไทยเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อบริษัทข้ามชาติ เช่น

- 1) มาตราที่ 4 กำหนดให้ฝ่ายประเทศสหรัฐอเมริกาเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารกองทุน 2 คนใน 7 คน และคณะกรรมการทั้งหมดจะต้องได้รับความเห็นชอบจากประเทศสหรัฐอเมริกา
- 2) มีข้อกำหนดให้สามารถทำการสำรวจและศึกษาวิจัยทรัพยากรทางชีวภาพในพื้นที่ป่าทั่วประเทศได้โดยไม่มี การปิดกั้น
- 3) ประเทศสหรัฐอเมริกาสามารถใช้ระบบกฎหมายภายในประเทศของตนเองในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับกองทุน โดยเฉพาะกฎหมายสิทธิบัตรซึ่งอาจนำไปสู่ช่องทางการแสวงหาประโยชน์ทางการค้ากับทรัพยากรทางชีวภาพของไทย ดังเช่นกรณีตัวอย่างการแย่งชิงความเป็นเจ้าของในเปล้าน้อยและข้าวหอมมะลิ
- 4) ร่างข้อตกลงดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับพิธีสารเกียวโต คริสตศักราช 1997 ภายใต้อนุสัญญาสหประชาชาติ ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก คริสตศักราช 1992 ซึ่งประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ปล่อยมลภาวะมากที่สุด การให้การสนับสนุนกองทุนป่าเขตร้อนในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศโลกที่สาม อาจจะทำให้ประเทศสหรัฐอเมริกาสามารถนำไปอ้างในเวทีดังกล่าว โดยไม่ยอมลดปริมาณการปล่อยก๊าซในประเทศของตนเอง

ในสถานการณ์ปัจจุบัน เรื่องอาหารและยาเป็นธุรกิจที่สามารถสร้างมูลค่าได้อย่างมหาศาล ดังนั้นการให้เงินกองทุนที่มาพร้อมกับเงื่อนไขต่างๆ เพื่อเปิดช่องทางการขโมยพันธุกรรมในประเทศที่กำลังพัฒนาและประเทศโลกที่สาม ได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องและมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ซึ่งหากรัฐบาลปล่อยให้ประเทศสหรัฐอเมริกาจัดตั้งกองทุนป่าไม้เขตร้อนจะทำให้ประเทศไทยสูญเสียต้นทุนที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในอนาคต ปัจจุบันโครงการนี้ถูกระงับการลงนามเอาไว้ก่อนเนื่องจากกระแสการคัดค้านจากหลายฝ่าย จะเห็นว่าการนำพื้นที่ป่ามาหาประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการดำเนินการในลักษณะเดียวกันคือการเปิดให้เอกชนเช่าพื้นที่เพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่การสัมปทานทำไม้ทำเหมืองแร่ ระเบิดหิน ทำสวนป่าธุรกิจรีสอร์ทจนกระทั่งถึงแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์แบบครบวงจร จากประสบการณ์ที่ผ่านมาโครงการเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ป่านำมาซึ่งปัญหาความขัดแย้งคอร์รัปชันและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรมาโดยตลอด เนื่องจากมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ในระยะสั้นมากกว่าที่จะมองถึงผลกระทบในระยะยาวที่จะตามมา จนทำให้พื้นที่ป่าสูญเสียสภาพการเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นต้นทุนสำคัญในการพัฒนาความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจของประเทศในอนาคต (เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ, 2545 : 33-34)

3. การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง

การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุงจากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและการสัมภาษณ์รวมทั้งสนทนากลุ่มทั้งตัวแทนชุมชนและตัวแทนภาครัฐ สามารถสรุปได้ดังนี้

3.1 ยุคบ้านป่า ในช่วง พ.ศ.2460 มีกลุ่มคนจากบ้านโนนเจียว(อ้ายเจียว) ตำบลทอนหงส์ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช และกลุ่มคนจากบ้านดินคลอง ตำบลดอนตะโก อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ไปมาหาสู่กัน กลุ่มคนเหล่านี้ส่วนหนึ่งเดินทางเข้ามาทำไม้ขุดเรือ หางของป่าในพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง ช่วงแรกใช้เวลาทำไม้ขุดเรือ หางของป่าเป็นเวลาประมาณ 2-3 เดือน ต่อมาก็ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุงอาศัยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ซึ่งได้เกิดการพัฒนาระบบการทำมาหากิน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ องค์ความรู้ภูมิปัญญา ระบบคุณค่าที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ในยุคนี้การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุงยังไม่มีบทบาทมากนัก แรงกดดันต่อทรัพยากรน้อยมาก อาจจะเป็นเพราะช่วงนั้นมีประชากรน้อยและชุมชนยังเน้นการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพเพื่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนมีระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตภายในชุมชน (เฉลิม กาญจนพิทักษ์. สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2547)

3.2 ยุครัฐส่วนกลางขยายอำนาจ การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐสัญลักษณ์สำคัญของยุคคือ การก่อตั้งกรมป่าไม้ใน พ.ศ.2439 ภาครัฐมีการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าเพื่อเศรษฐกิจในพื้นที่บ้านวังลุงมีการทำไม้อย่างกว้างขวาง ทั้งกลุ่มแกนนำชาวบ้านและกลุ่มทุนในพื้นที่ การขยายตัวอำนาจรัฐส่วนกลางเข้ามาจัดการผลประโยชน์จากการทำไม้เข้ามาจัดการทรัพยากรป่าและที่ดินของท้องถิ่นรวมทั้งสิทธิชุมชน โดยขยายจากไม้ไปสู่พื้นที่ป่า และจากเขตป่าไปสู่ที่ดินและได้สถาปนาระบบกรรมสิทธิ์เอกชนขึ้น ทำให้ชุมชนบ้านวังลุงได้รับผลกระทบโดยตรงเกี่ยวกับสิทธิการใช้ป่าและที่ดินที่มีอยู่หลายรูปแบบ รัฐส่วนกลางขยายอำนาจด้วยการเขียนกฎหมายรองรับอำนาจในช่วงรัฐขยายอำนาจ เขตพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุงถูกจัดเป็นเขตพื้นที่สีแดงที่มีพรรคคอมมิวนิสต์ยึดเป็นฐานที่มั่น รัฐบาลส่วนกลางโดยฝ่ายทหารได้นำนโยบายสร้างถนนเข้าไปในเขตป่าและชักชวนชาวบ้านเข้าไปตั้งบ้านเรือนทำมาหากินบนพื้นที่ สองข้างทาง ทำให้ชุมชนบ้านวังลุงเป็นชุมชนที่มีจำนวนประชากรมากขึ้น นโยบายสร้างถนนเข้าไปในเขตป่าเป็นยุทธศาสตร์ป้องกันฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้ายึดพื้นที่ป่าที่มั่นเป็นฐานที่มั่น (สนั่น ทวีเมือง. สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2547)

3.3 ยุคการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ยุคนี้เป็นยุคที่มีกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าและเป็นช่วงต่อเนื่องที่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมา บนเส้นทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยฐานชีวิตของชุมชนท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรป่า ทรัพยากรที่ดิน ทั้งที่ทำการเกษตรและที่ตั้งบ้านเรือน ตลอดจนทรัพยากรน้ำถูกใช้เป็นต้นทุนในการพัฒนาประเทศ ทรัพยากรป่าและทรัพยากรที่ดิน ที่เคยเป็นต้นทุนชีวิต ต้นทุนของคนในสังคมชนบทถูกเปลี่ยนเป็นต้นทุนทางเศรษฐกิจที่มีมูลค่า มีราคาจากชุมชนที่มีอำนาจและสิทธิในการควบคุมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดและยั่งยืน กลายเป็นชุมชนเป็นผู้ถูกรุกพื้นที่ป่าของรัฐประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ผิดกฎหมาย พ.ศ.2517 รัฐประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช พื้นที่ชุมชนบ้านวังลูงเป็นชุมชนหนึ่งที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าภายใต้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ 2504 (ธีรศักดิ์ ราชกิจ. สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2547)

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารของอุทยานแห่งชาติเขาหลวงเกี่ยวกับอุทยานแห่งชาติ แบ่งเนื้อหาออกเป็นประเด็นต่างๆ คือ ความหมายอุทยานแห่งชาติ ประวัติความเป็นมาของอุทยานแห่งชาติ สถานที่ตั้ง-ลักษณะภูมิประเทศและความหลากหลายทางชีวภาพอุทยานแห่งชาติเขาหลวง สรุปได้ดังนี้

อุทยานแห่งชาติหมายถึง พื้นที่อันกว้างใหญ่ไพศาลมีทรัพยากรธรรมชาติสวยงามแปลกประหลาดเป็นที่อัศจรรย์เหมาะสำหรับการพักผ่อน มีคุณค่าทางการศึกษาหาความรู้ เช่น เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของพืช สัตว์หายาก หรือมีสิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะหรือวัฒนธรรม อุทยานแห่งชาติที่ได้มาตรฐานนอกจากจะมีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วจะต้องมีขนาดพื้นที่อย่างน้อย 10 ตารางกิโลเมตร บริหารงานโดยรัฐบาลกลาง (มิใช่รัฐหรือระดับจังหวัด) มีเจ้าหน้าที่ดูแลอย่างเพียงพอที่จะสามารถป้องกันการบุกรุกได้อย่างเด็ดขาด ข้อสำคัญจะต้องอนุญาตให้ไปท่องเที่ยวได้และจะต้องรักษาธรรมชาติให้คงสภาพดั้งเดิมอย่างมากที่สุด อุทยานแห่งชาติและวนอุทยานเป็นคำที่มีความหมายไม่เหมือนกัน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มักจะเข้าใจสับสนอยู่เสมอ คำว่า “วนอุทยาน” (Forest Park) หมายถึง พื้นที่ขนาดเล็กจัดตั้งขึ้นเพื่อจุดประสงค์สำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ โดยจะทำการปรับปรุงตกแต่งสถานที่เหล่านี้ให้เหมาะสม มีความสวยงามและโดดเด่นในระดับท้องถิ่น จุดเด่นอาจจะได้แก่ น้ำตก หุบเหว หน้าผา ถ้ำ หรือหาดทราย เป็นต้น

ประวัติความเป็นมาของอุทยานแห่งชาติ หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ยุติลง อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรในประเทศไทยมีมากขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้เกิดความต้องการในการดำรงชีวิต เพื่อความอยู่รอดเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ เป็นเหตุให้มีการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าเพื่อเปลี่ยนสภาพพื้นที่ป่าเป็นไร่นาและเพื่อการเพาะปลูก ประกอบกับความเจริญเติบโตทางด้านวัตถุและ

เทคโนโลยีก็ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น เป็นผลให้มีการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น เช่น การตัดไม้ทำลายป่า และการล่าสัตว์อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ในที่สุดรัฐบาลจึงตระหนักเห็นถึงความสำคัญของการสงวนและคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้และสัตว์ป่าจึงมีการดำเนินการจัดตั้งสวนรุกขชาติวนอุทยานและอุทยานแห่งชาติขึ้น โดยเมื่อ พ.ศ.2468 ได้มีการจัดตั้งป่าภูกระดึงขึ้นเป็นวนอุทยานแห่งแรก จนกระทั่ง พ.ศ.2502 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีสมัยนั้น ได้เดินทางไปตรวจราชการทางภาคเหนือ และให้ความสนใจในเรื่องการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ จึงได้เสนอคณะรัฐมนตรีให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ร่วมกับกระทรวงมหาดไทยดำเนินการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ ต่อมากระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้พิจารณากำหนดโครงการที่จะจัดพื้นที่ป่าให้เป็นอุทยานแห่งชาติจำนวน 14 แห่ง เสนอชื่อไปยังคณะรัฐมนตรีให้มีการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติไว้ได้ ดังนี้

- 1) ขอกการจัดสรรที่ดินในบริเวณป่ารวม 14 แห่ง เพื่อจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ
- 2) ให้กระทรวงมหาดไทย ดำเนินการประกาศเขตหวงห้ามในบริเวณป่า รวม 4 แห่งเพื่อจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ คือ ป่าเทือกเขาสลอบ ป่าเขาใหญ่ ป่าทุ่งแสลงหลวง ป่าดอยอินทนนท์
- 3) ขอกำหนดป่าที่จัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติตามข้อ 1 ให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนสัตว์ป่าเว้นแต่ป่าภูกระดึงจังหวัดเลย ซึ่งได้กำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติไว้แล้ว

วันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ.2502 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้มีประกาศพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่และในพระราชบัญญัติฉบับนี้ ยังได้กำหนดให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ การขยายหรือเพิกถอนพื้นที่อุทยานแห่งชาติ รวมตลอดถึงการคุ้มครองและการดูแลรักษาอุทยานแห่งชาติ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ.2502 ให้กำหนดป่าเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช และป่าอื่นๆ ในท้องที่จังหวัดต่างๆ รวม 14 ป่าเป็นอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้จึงได้ทำการสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพพื้นที่บริเวณป่าเขาหลวง ปรากฏว่ามีสภาพป่าสมบูรณ์เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหลายสาย แม้ว่าป่าเขาหลวงจะถูกกวาดต้อนใน พ.ศ.2505 ทำให้ไม้ขนาดใหญ่ล้มโค่นนอนรากจำนวนมาก ตลอดจนมีเอกลักษณ์ทางธรรมชาติที่สวยงามหลายแห่ง กรมป่าไม้จึงได้เสนอต่อคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ ได้มีมติในการประชุมครั้งที่ 1/2517 เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ.2517 เห็นชอบในหลักการให้จัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติโดยได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าเขาหลวงในท้องที่ ตำบลคอนตะโก ตำบลโมคลาน ตำบลหัวตะพาน ตำบลกะหลอ ตำบลนบพิตำ อำเภอท่าศาลา ตำบลเขาพระ ตำบลกะทูน ตำบลพิปูน ตำบลยางค้อม กิ่งอำเภอพิปูน ตำบลละอาย ตำบลช้างกลาง อำเภอนางรอง ตำบลท่าวีว ตำบลพรหมโลก ตำบล

บ้านเกาะ ตำบลอินทคีรี กิ่งอำเภอพรหมคีรี อำเภอเมือง และตำบลเขาแก้ว ตำบลท่าดี ตำบล
กำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2517 ซึ่งประกาศ
ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 91 ตอนที่ 216 ลงวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ.2517 นับเป็น
อุทยานแห่งชาติแห่งที่ 9 ของประเทศ

สถานที่ตั้งอุทยานแห่งชาติเขาหลวง ตั้งอยู่ในเทือกเขาหลวง จังหวัด
นครศรีธรรมราช บริเวณส่วนกลางของทิวเขานครศรีธรรมราช (ทิวเขานครศรีธรรมราช เริ่มก่อตัว
ตามลักษณะธรณีสันฐานในบริเวณอ่าวไทยแถบเกาะสมุย เกาะพัง เกาะอ่างทอง ทอดขึ้นฝั่งที่
อำเภอกาญจนดิษฐ์ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เข้าเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่อำเภอขนอม
อำเภอสิชล อำเภอท่าศาลา ผ่านทางตอนเหนือของจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งติดต่อกับจังหวัด
สุราษฎร์ธานี ไปทางอำเภอร่อนพิบูลย์ อำเภอทุ่งสง เข้าสู่จังหวัดพัทลุง สงขลา และสตูล บริเวณ
นี้เรียกว่าเทือกเขาบรรทัด)

ลักษณะทางกายภาพเทือกเขาหลวง เทือกเขาหลวงเป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน
ทอดแนวยาวไปทางทิศเหนือ-ใต้ มีผลให้พื้นที่ป่าเทือกเขาหลวงได้รับลมมรสุมไม่เท่ากันจาก
ฝั่งมหาสมุทรอินเดียและอ่าวไทย ส่งผลให้เกิดความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืช มียอดเขาหลวง
เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในภาคใต้ สูงจากระดับน้ำทะเล 1,835 เมตร

ลักษณะทางชีวภาพเทือกเขาหลวง ประกอบด้วยทรัพยากรพันธุ์พืช ทรัพยากร
พันธุ์สัตว์ สรุปได้ดังนี้ ทรัพยากรพันธุ์พืช สภาพป่าทั่วไปเป็นป่าดงดิบมีทั้งดิบชื้นและดิบเขาเป็น
พื้นที่ป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมีพันธุ์ไม้ที่สำคัญหลายชนิด เช่น ไม้ยาง หลุมพอ
ตะเคียน จำปาป่า แดงเขา ก่อ กายาน หว่า ไม้พื้นล่าง เช่น พญาไม้ เตาร้างยักษ์ หวาย เตย
เฟิร์นชนิดต่างๆ กล้วยไม้ป่า มอส ไลเคน บัวแฉกใบมน บัวแฉกใบใหญ่ มหาศดำ บีโกเนีย
หรือก้ามกุ้ง กล้วยไม้และเฟิร์นหลายชนิด พบที่เดียวในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง เท่านั้น
ทรัพยากรพันธุ์สัตว์ สัตว์ที่พบในเขตเทือกเขาหลวงมี 6 กลุ่มหลัก ได้แก่ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม นก
สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก สัตว์น้ำทั่วไปและสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังจำพวกแมลง
และปู สัตว์ที่สำคัญๆ เช่น ช้างป่า สมเสร็จ เลียงผา เสือโคร่ง เสือดำ ลิง ค่าง นกเงือก
นกอินทรี นกหัวโหล่ ไก่ฟ้า และไก่ป่าชนิดต่างๆ (มีรายงานการพบนกกินปรีหางยาวเขียว ซึ่งเป็นนก
ประจำถิ่นมีแห่งเดียวในประเทศไทย)

ลักษณะทางธรณีวิทยาประกอบด้วยหิน 4 กลุ่ม ได้แก่ หน่วยหินกาญจนบุรี
(หินดาน หินทราย หินควอร์ตไซต์ หินโคลน หินชนวน) หมู่หินทุ่งสง (หินปูนสีเทาแก่
หินดินดานสีน้ำตาล) หมู่หินตะรุเตา (หินทราย หินควอร์ตไซต์ หินฟิลไลต์สีน้ำตาลแกมเหลือง
และ สีน้ำตาล) และหมู่หินอัคนี (หินไบโอไทต์-มัสโคไวต์แกรนิต หินแกรนิตลายดอก
หินฮอร์เบลนด์แกรนิต และผนังหินเพกมาไทต์) ดินส่วนใหญ่เป็นหน่วยดินที่ 31 ลักษณะ

ลาดเชิงซ้อนความลาดชันมากกว่าร้อยละ 35 ความลึกของชั้นดินไม่แน่นอน พื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการเกษตรกรรมอัตราเสี่ยงต่อการพังทลายของหน้าดินสูง

จากที่กล่าวมาข้างต้นเทือกเขาหลวง ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของพันธุ์พืช นานาชนิด เขาหลวงจึงเป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัด สุราษฎร์ธานี และจังหวัดพัทลุง จนสามารถพูดได้ว่า น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของคนจังหวัด นครศรีธรรมราชทั้งจังหวัดมาจากเทือกเขาหลวง หลายอำเภอของจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้มาจาก เทือกเขาหลวง จนอุทยานแห่งชาติเขาหลวงได้รับการขนานนามว่า “หลังคาสีเขียวแห่งภาคใต้ ขุนน้ำแห่งเมืองนคร หุบผามหาสดำ” อุทยานแห่งชาติเขาหลวง มีพื้นที่ครอบคลุมอยู่ในท้องที่ อำเภอท่าศาลา อำเภอฉวาง อำเภอเมือง อำเภอพิปูน อำเภอพรหมคีรี และอำเภอลานสกา จังหวัด นครศรีธรรมราช สภาพป่าเป็นเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหลายสาย มีเอกลักษณ์ทางธรรมชาติที่สวยงามหลายแห่ง เช่น ถ้ำ น้ำตก ยอดเขา ทิวทัศน์ต่างๆ และสัตว์ป่านานาชนิด อุทยานแห่งชาติเขาหลวง มีพื้นที่ประมาณ 567 ตารางกิโลเมตร หรือ 356,250 ไร่ ปัจจุบันครอบคลุมระดับอำเภอ 5 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ ระดับตำบล 16 ตำบล ได้แก่ ตำบลท่าวี อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ตำบลเขาแก้ว ตำบลท่าดี ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา ตำบลละอาย อำเภอฉวาง ตำบลพิปูน ตำบลยางค้อม ตำบลเขาพระ อำเภอพิปูน ตำบลพรหมโลก ตำบลบ้านเกาะ ตำบลทอนหงส์ อำเภอพรหมคีรี ตำบลนบพิตำ ตำบลนาหมื่น ตำบลกรุงชิง กิ่งอำเภอนบพิตำ ตำบลช้างกลาง ตำบลสวนขัน กิ่งอำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

การบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยอุทยานแห่งชาติเขาหลวง(รัฐ) จากการสนทนากลุ่มตัวแทนภาครัฐเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาหลวงหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ น้ำตกอ้ายเขียวช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ.2547 สรุปได้ว่า อุทยานแห่งชาติเขาหลวงมีภารกิจหน้าที่รับผิดชอบเช่นเดียวกับอุทยานแห่งชาติอื่นๆ คือ การป้องกันรักษาป่า การศึกษาค้นคว้าวิจัยและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว ปัจจุบันอุทยานแห่งชาติเขาหลวงได้จัดตั้งหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติไว้รอบๆ พื้นที่อุทยานรวม 12 หน่วย ที่ตั้งของหน่วยพิทักษ์ ทุกหน่วยจะอยู่บริเวณใกล้ลำน้ำตกทั้งสิ้น แต่ปัจจุบันได้เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจจำนวน 5 หน่วย คือ หน่วยน้ำตกพรหมโลก หน่วยน้ำตกอ้ายเขียว หน่วยน้ำตกกรุงชิง หน่วยน้ำตกกะโรมและหน่วยน้ำตกท่าแพ ขณะนี้กำลังอยู่ระหว่างดำเนินการปรับปรุง คือ หน่วยน้ำตกเหนือฟ้า อำเภอพิปูนสำหรับหน่วยที่มีบ้านพักสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวขณะนี้ คือ หน่วยน้ำตกกรุงชิง หน่วยน้ำตกกะโรมและหน่วยน้ำตกเหนือฟ้า อุทยานแห่งชาติเขาหลวง มีเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติจำนวน 4 เส้นทาง คือ

1) เส้นทาง ณ ที่ทำการอุทยานแห่งชาติเขาหลวง บริเวณน้ำตกกะโรม ระยะทางประมาณ 1,900 เมตร

2) เส้นทาง ณ หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติน้ำตกกรุงชิง เดินสู่น้ำตกกรุงชิง ระยะทางประมาณ 3,800 เมตร

3) เส้นทางจากหมู่บ้านคีรีวง ขึ้นสู่ยอดเขาหลวงที่ระดับความสูงเดินเท้า 1,835 เมตร ใช้เวลา 2 คืน 3 วัน (ไป-กลับ)

4) เส้นทางบ้านวังลุง เดินเท้าจากบ้านวังลุงขึ้นสู่ยอดเขาฟ้ามีที่ระดับความสูง 1,600 เมตร ใช้เวลา 2 คืน 3 วัน (ไป-กลับ)

จากการศึกษาวิจัยโดยการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง สนทนากลุ่มย่อยพบว่ากลวิธีที่สำคัญของการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าของอุทยานแห่งชาติเขาหลวง คือ การจัดแบ่งเขตพื้นที่ออกเป็นเขตย่อยเพื่อง่ายต่อการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่า การแบ่งเขตมีความสำคัญ กล่าวคือ

1) ช่วยในการคัดเลือก และการควบคุมกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ให้เหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่

2) ช่วยให้มีการรักษาสภาพพื้นที่ที่มีคุณค่าทางธรรมชาติไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) จัดรูปแบบของกิจกรรมลงในพื้นที่ แต่ละพื้นที่ได้อย่างเหมาะสมลดปัญหาการขัดแย้งการใช้ประโยชน์พื้นที่

4) จัดแยกพื้นที่เคยถูกทำลายมาก่อนให้ได้มีโอกาสพักฟื้นตัวทางธรรมชาติ

5) เป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการจัดการ โดยสามารถที่จะจัดสรรทรัพยากรทางการบริหารที่มีอย่างจำกัดนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เขตพื้นที่จัดการของอุทยานแห่งชาติเขาหลวง กำหนดขึ้นจากการแบ่งเขตตามแผนเบื้องต้นสภาพของทรัพยากรธรรมชาติ ลักษณะทางกายภาพ ความยากง่ายในการจัดการ โดยแบ่งเขตเพื่อการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าออกเป็น 6 เขต ได้แก่

1) เขตบริการ (Intensive Use Zone) เป็นเขตที่จัดไว้เพื่อรองรับการพัฒนา สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่สาธารณชนที่เข้ามาใช้ประโยชน์และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ โดยคุณลักษณะที่สำคัญของพื้นที่เขตบริการจะเป็นบริเวณที่ไม่มีจุดเด่นทางธรรมชาติที่สมควรรักษาไว้มิให้ถูกทำลาย หรือมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่ถูกทำลายได้ง่ายอยู่น้อยมาก โดยทรัพยากรที่มีอยู่มักต้องทนทานต่อการถูกทำลาย นอกจากนั้นยังควรที่ต้องคำนึงถึงผลกระทบในการพัฒนาพื้นที่อันจะมีผลต่อทรัพยากรและสภาพแวดล้อมข้างเคียง บริเวณที่ตั้งเขตบริการนี้มักจะอยู่ใกล้แหล่งที่พัฒนาเป็นจุดท่องเที่ยวพักผ่อนหรือศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ มีแหล่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ แหล่งน้ำ การคมนาคม ไฟฟ้าและอื่นๆ บริเวณเขตบริการมีดังนี้ บริเวณที่ทำกรอุทยานแห่งชาติหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติน้ำตกกะโรม หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติน้ำตกพรหมโลก หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติน้ำตกอ้ายเขียว หน่วยพิทักษ์อุทยาน

แห่งชาติสามแยกห้วยคูณ หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติน้ำตกป่ากรุงชิง หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติวังไม้ปัก และบริเวณที่ทำการหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ(ชั่วคราว)ป่ายอดเหลืองและหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติบ้านโรงเหล็ก

2) เขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้ (Outdoor Recreation Zone) เป็นบริเวณที่กำหนดไว้เพื่อความมุ่งหมายที่จะให้ผู้ที่มาเที่ยวชมอุทยานแห่งชาติได้สัมผัสกับความสวยงาม เหมาะสำหรับการพักผ่อนได้ศึกษาและเข้าใจทราบซึ่งถึงคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างใกล้ชิดเป็นบริเวณที่มีจุดเด่นทางธรรมชาติและอยู่ใกล้เคียงกับเขตบริการเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึง การพัฒนาสิ่งก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสามารถทำได้โดยมีข้อจำกัดเฉพาะพื้นที่ โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นได้ อาทิเช่น เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ บริเวณที่พักแรมพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกแบบง่ายๆ ที่พักชมทิวทัศน์ บริเวณเขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้มีดังนี้ บริเวณน้ำตกกะโรม น้ำตกพรหมโลก น้ำตกอ้ายเขียว บริเวณด่านตรวจยอดเหลือง บริเวณประวัติศาสตร์การสู้รบระหว่างเจ้าหน้าที่กับกลุ่มคอมมิวนิสต์ น้ำตกกรุงชิง บริเวณเชิงเขาและทางเดินป่าขึ้นเขาหลวง คลองดินแดง คลองระเนะและคลองพุก

3) เขตสงวนสภาพธรรมชาติ (Primitive Zone) เป็นบริเวณที่มีสภาพสังคมพืชและธรรมชาติที่สำคัญและสมบูรณ์ มีทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวยให้ทรัพยากรชนิดอื่นๆ หรือทรัพยากรที่สำคัญ หรือจุดเด่นในอุทยานแห่งชาติให้อยู่ตลอดไป การพัฒนาสิ่งก่อสร้างในเขตพื้นที่ ขอมให้ได้ตามความจำเป็น เพื่อความสะดวกในการสำรวจ การศึกษาวิจัย หรือการตรวจตราป้องกันของเจ้าหน้าที่เท่านั้น เขตสงวนสภาพธรรมชาติในบริเวณอุทยานแห่งชาติ ได้แก่ ทางเดินลำลอง ที่พักแรมแบบชั่วคราว

4) เขตหวงห้าม (Strict Nature Reserve Zone) เป็นบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์และมีคุณค่าความสำคัญ และง่ายต่อการถูกทำลายและยากต่อการที่จะฟื้นคืนสู่สภาพดั้งเดิมตลอดจนมีคุณค่าความสำคัญเป็นพิเศษ เช่น เป็นแหล่งสังคมพืชที่เป็นตัวอย่างของประเทศ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าชนิดที่สำคัญและหายาก เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นต้น จึงต้องกำหนดมาตรการในการรักษาไว้อย่างเข้มงวดเพื่อให้ทรัพยากรเหล่านั้นคงอยู่ โดยไม่ให้กิจกรรมของมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง เว้นแต่กิจกรรมเพื่อการป้องกันรักษาทรัพยากรของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเท่านั้น เขตหวงห้ามในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาหลวงได้แก่

(4.1) บริเวณเขากลม ซึ่งเป็นเขาหินปูน เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าที่สำคัญหลายชนิด เช่น เลียงผา สมเสร็จ

(4.2) บริเวณภูไม้แปงและเขากล้วยไม้ ซึ่งเป็นแหล่งของพันธุ์พืชที่สำคัญ และง่ายต่อการถูกทำลายตลอดจนลักษณะพื้นที่เป็นภูเขาชันง่ายต่อการชะล้างพังทลาย

(4.3) บริเวณเขายี่แคว คลองพวยและคลองนายนายกลาย ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญของแม่น้ำตาปี

5) เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ (Recovery Zone) เป็นบริเวณพื้นที่ที่สภาพธรรมชาติเสื่อมโทรมจากสภาพเดิม ด้วยสาเหตุต่างๆ โดยเฉพาะจากการบุกรุกทำลายป่าของราษฎรที่อาศัยอยู่โดยรอบอุทยานแห่งชาติ ซึ่งจำเป็นต้องฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพธรรมชาติดั้งเดิม ซึ่งได้แก่ บริเวณ บ้านคีรีวง บริเวณรอบของพื้นที่อุทยานด้านตะวันตก

6) เขตกิจกรรมพิเศษ (Special Use Zone) เป็นบริเวณที่จำแนกไว้เพื่อรองรับกิจกรรม บางอย่างของประชาชน หรือหน่วยงานอื่นที่ไม่ได้อยู่ ภายใต้ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติที่อาจขัดต่อหลักการจัดการอุทยานแห่งชาติ แต่ไม่อาจขัดขวางได้ เนื่องจากเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อมหาชนหรืออาจเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นก่อนประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ อันได้แก่ บริเวณสถานีประปาบริเวณน้ำตกกะโรม โรงไฟฟ้าพลังน้ำบริเวณน้ำตกท่าแพของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เป็นต้น สำหรับบริเวณดังกล่าวนี้ สมควรให้มีการกำหนดขอบเขตบริเวณที่ตั้งให้ชัดเจน ตลอดจนแนวทางการดำเนินงานให้รัดกุมเพื่อที่จะให้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่อุทยานแห่งชาติน้อยที่สุด

จากประเด็นปัญหาและคำถามในการวิจัยครั้งนี้เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐที่ผ่านมาเป็นอย่างไร วัตถุประสงค์ของการวิจัยจึงกำหนดไว้เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐในภาพความเชื่อมโยงสู่พื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง ตำบลทอนหงส์ อำเภอร่มเกล้า จังหวัดนครศรีธรรมราช จากการค้นคว้าวิจัยเอกสารเกี่ยวกับพัฒนาการการจัดการป่าไม้ไทยและการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐสรุปได้ว่าการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐมีการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยยึดสองแนวทางหลักคือ การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าเพื่อเศรษฐกิจและการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าเพื่ออนุรักษ์ ซึ่งทั้งสองแนวทางหลักต่อมาส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนทำให้รัฐปรับแนวคิดในการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไปสู่แนวคิดวนศาสตร์ชุมชน แนวคิดป่าชุมชนซึ่งทิศทางการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่ายังคงมุ่งไปสู่การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่ารองรับธุรกิจการท่องเที่ยว รองรับโครงการของรัฐและเอกชนรวมไปถึงการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าแลกเปลี่ยนหรือสร้างเงื่อนไขกับพันธะสัญญาระหว่างประเทศ สำหรับการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐ พื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง จากการศึกษาวินิจฉัยพบว่าพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง ได้รับผลกระทบเชิงบวกเชิงลบโดยตรงจากนโยบายสร้างถนนเข้าเขตป่าของทหารเพื่อปราบปรามคอมมิวนิสต์ ซึ่งต่อมา พ.ศ.2517 รัฐประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวงมีการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยแบ่งออกเป็น 6 เขต คือ เขตบริการ เขตเพื่อการ

ผักผ่อนและการศึกษาหาความรู้ เขตสงวนสภาพธรรมชาติ เขตหวงห้าม เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ และเขตกิจกรรมพิเศษ

4. พัฒนาการการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน

เมื่อก้าวถึงการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน ชุมชนมีการดำเนินการรักษาป่าของตนเอง โดยจำแนกทรัพยากรป่าออกเป็นประเภทต่างๆ ตามแต่วัตถุประสงค์ในการจัดการ เช่น ป่าต้นน้ำ ที่จะสงวนให้เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ ป่าพิธีกรรม ป่าช้า ป่าศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมร่วมกัน ป่าใช้สอยทั่วไปและอื่นๆ อีกมากมาย ชุมชนแต่ละชุมชนจะจำแนกป่าไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม สภาพนิเวศน์และเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ การดูแลรักษาป่าของชาวบ้านกระทำผ่านสถาบันหรือองค์กรในชุมชนซึ่งอาจจะเป็นองค์กรที่ชาวบ้านจัดตั้งขึ้นมาเพื่อการนี้โดยเฉพาะคณะกรรมการป่าชุมชนประจำหมู่บ้านหรือตำบลหรือใช้องค์กรที่มีอยู่ เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน ตำบล หรือเป็นสถาบันทางประเพณี สถาบันผู้อาวุโส สถาบันความเชื่อ วัฒนธรรมและอื่นๆ เพื่อทำหน้าที่คุ้มครองดูแลป่า การออกกฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้และการลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน การตระเวนตรวจตราป่า การทำแนวกันไฟ การกันพื้นที่บางแห่งที่เป็นป่าอนุรักษ์ ชุมชนไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพหรือสงวนให้เกิดการฟื้นตัว การกำหนดวิธีการใช้ทรัพยากรในป่า เช่น จะใช้ประโยชน์จากต้นไม้ส่วนไหนอย่างไร เวลาไหน จำนวนเท่าใด โดยใครที่ไม่เกิดผลกระทบต่อป่าและจะใช้ทรัพยากรเหล่านี้อย่างไรให้เกิดความเป็นธรรมในชุมชน เอื้ออำนวยต่อคนยากจนในชุมชนด้วย การกำหนดกฎเกณฑ์ การวางแผนจัดการป่าชุมชนและการจัดตั้งกลไกเพื่อการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านเกิดขึ้นมาได้ด้วยการวางแผนร่วมกันของคนในชุมชน หากชุมชนไหนวางแผนจัดการโดยขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างแท้จริงก็อาจจะทำให้การจัดการประสบผลสำเร็จได้ยาก นอกจากนี้การวางแผนจัดการของชุมชนยังต้องเป็นที่รับรู้และยอมรับของชุมชนรอบข้างด้วย หรือกระทั่งชุมชนในพื้นที่ป่าใกล้เคียงต้องมาวางแผนร่วมกัน มิเช่นนั้นอาจเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนขึ้นได้ ดังนั้นการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนได้นั้น มักจะเกิดขึ้นรูปเครือข่าย เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำ เครือข่ายป่าชุมชน เป็นต้น (เครือข่ายป่าชุมชน, 2545 : 12-13)

จากการวิจัยเอกสารของเครือข่ายป่าชุมชน (2545 : 32) และศยามล ไกยูรวงศ์ (2548 : 244-270) สามารถสรุปพัฒนาการการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชนได้ดังนี้

ตารางที่ 5.2 พัฒนาการการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน

ช่วงเวลา	พัฒนาการว่าด้วยฐานทรัพยากรป่ากับชุมชน
สมัยอาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรอยุธยาจนถึงกรุง รัตนโกสินทร์	คนอยู่กับป่ามีการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าในการ ดำรงชีวิตทรัพยากรป่าถือเป็นแหล่งปัจจัยสี่
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึง ช่วงปี พ.ศ.2491	ป่าไม้เป็นทรัพยากรมีค่าทำให้วิถีชีวิตคนอยู่กับป่าในอดีต ได้รับผลกระทบจากการทำไม้ นโยบายของกรมป่าไม้มีผลกระทบ ต่อวิถีชีวิตคนอยู่กับป่า
พ.ศ.2498-พ.ศ.2500	เกิดชุมชนในพื้นที่เขตป่าซึ่งเกิดจากนโยบายสร้างถนนในเขต ป่าของฝ่ายทหารในการปราบปรามคอมมิวนิสต์สมัยนั้น
พ.ศ.2503-พ.ศ.2522	ชุมชนได้รับผลกระทบจากนโยบายรัฐเรื่องการอนุรักษ์ กฎหมายอนุรักษ์ฉบับแรกเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2503 พระราชบัญญัติ อุทยานแห่งชาติเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2504 พระราชบัญญัติป่าสงวน แห่งชาติเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2507 เป็นต้น ซึ่งในปี พ.ศ.2515 ชาวบ้าน อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง คัดค้านการสัมปทานป่าร่วมพื้นที่อื่นๆ กว่า 15 แห่ง
พ.ศ.2523-พ.ศ.2525	ชาวบ้านร่วมนักวิชาการมีการเปิดประเด็นอภิปรายนโยบาย ปิดป่าเพราะปัญหาความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
พ.ศ.2526	กลุ่มอนุรักษ์ที่ปฏิเสธคนอยู่กับป่าได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ปักธงเหลืองและล้อมรั้วลวดหนามรอบพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน บ้านแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ชาวบ้าน 27 รายสูญเสียที่ดินทำกินไปอย่างถาวร
พ.ศ.2528	ชนเผ่าม้ง ลิซุ มูเซอ ถูกกรมป่าไม้อพยพออกจากเขตอุทยาน แห่งชาติแม่หวังสามอยู่สองข้างถนน อำเภอคลองลาน จังหวัด

ตารางที่ 5.2 พัฒนาการการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน (ต่อ)

ช่วงเวลา	พัฒนาการว่าด้วยฐานทรัพยากรป่ากับชุมชน
	<p>กำแพงเพชร ซึ่งมีผลกระทบต่อชุมชนอย่างมาก เนื่องจากกระบวนการรองรับไม่พร้อมเท่าที่ควร</p>
<p>พ.ศ.2530-พ.ศ.2532</p>	<p>- ชาวบ้านเคลื่อนไหวการปิดป่าเพื่ออนุรักษ์ป่าฐานทรัพยากรสำคัญ</p> <p>- ชาวบ้านบ้านห้วยแก้วอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ คัดค้านการเข้าป่าในการทำสวนป่าและรีสอร์ตเพื่อปกป้องผืนป่าฐานทรัพยากรสำคัญของชุมชน</p>
<p>พ.ศ.2533</p>	<p>ชาวบ้านร่วมกลุ่มนักวิชาการศึกษาวิจัยเรื่องป่าชุมชนและยกร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนถือเป็นจุดเริ่มต้นการเคลื่อนไหวพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชน</p>
<p>พ.ศ.2534</p>	<p>แปลงเพาะปลูกของชาวบ้านบ้านปากกล้วย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ถูกถอนทำลาย</p>
<p>พ.ศ.2534-พ.ศ.2536</p>	<p>- รัฐอพยพชาวบ้านออกจากเขตป่าเพื่อประกาศป่าบริเวณนั้นให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ ภายใต้โครงการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับราษฎร ผู้ยากไร้ จำนวน 327 ป่า 2,500 หมู่บ้าน ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐ ชาวบ้านจาก 42 ป่า รวมตัวกันจัดตั้งสมัชชาชาวบ้านชาวไร่ภาคอีสาน เพื่อต่อต้านการดำเนินโครงการจนโครงการยกเลิกไปเมื่อ พ.ศ.2535 แต่ปัญหาชาวบ้านยังคงอยู่ ชาวบ้านจึงรวมตัวกันกับสมัชชาคนจนเพื่อเรียกร้องให้รัฐแก้ไขปัญหาให้ลุล่วง</p> <p>- พ.ศ.2535 เกิดพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และพระราชบัญญัติสวนป่าขึ้น ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นหลายพื้นที่</p>
<p>พ.ศ.2537</p>	<p>- รัฐอพยพชาวเข่า ลัวะลีช ออกจากเขตอุทยานแห่งชาติคอยหลวงเขตรอยต่อจังหวัดเชียงใหม่-ลำปาง มาอยู่สองข้างถนนบ้านผาซ้อ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ทำให้วิถีชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป</p>

ตารางที่ 5.2 พัฒนาการการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน (ต่อ)

ช่วงเวลา	พัฒนาการว่าด้วยฐานทรัพยากรป่ากับชุมชน
	<p>- เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2537 ชาวบ้านที่ถูกผลักดันให้ออกจากป่าหนองใหญ่-สวายสอ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ 300 คน ชุมนุมเรียกร้องต่อรัฐ เนื่องจากไม่พอใจที่เจ้าหน้าที่ตั้งด่านหน้าหมู่บ้านเข้มงวดการเข้า-ออกหมู่บ้าน ข่มขู่ใช้วาจาไม่สุภาพและรบกวนการทำมาหากินของชาวบ้าน</p> <p>- ผู้นำชาวบ้าน(ครูประเวียน บุญหนัก) อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ร่วมคัดค้านการก่อสร้างโรงโม่หินของบริษัทเอกชน ซึ่งมีผลกระทบกับสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชน ถูกคนร้ายลอบยิงเสียชีวิต</p> <p>- ชาวบ้านกะเหรี่ยงและมุเซอหลังเมือง อำเภอก้อย จังหวัดเชียงใหม่ได้รับผลกระทบจากการตั้งด่านเข้า-ออกหมู่บ้านของเจ้าหน้าที่ทหารและป่าไม้ ต่อมามีการเรียกร้องจากชาวบ้านในการกระทำของรัฐ</p>
พ.ศ.2539	<p>- ชุมชนบ้านห้วยหอย อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่กับหน่วยจัดการต้นน้ำขุนวางมีปัญหาต่อกัน กรณีเจ้าหน้าที่ยิงวัวชาวบ้าน</p> <p>- คณะกรรมการหมู่บ้านบ้านทุ่งทอง ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง ทำหนังสือร้องเรียนจังหวัดกรณีนายทุนที่ได้รับสัมปทานเตาถ่านรุกกล้าเข้ามาตัดไม้ในเขตป่าชุมชนของหมู่บ้าน ต่อมาผู้นำที่ร้องเรียนถูกลอบยิงเสียชีวิต</p>
พ.ศ.2540	<p>วันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2540 นายปุ่น ดอกจิม ผู้นำบ้านห้วยหอย อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ กระโดดรถไฟเสียชีวิตที่เขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง หลังจากหมู่บ้านที่อยู่อาศัยมาหลายชั่วอายุคนถูกรุกรมป่าไม้ประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับการกระทำของเขากระทำเพื่อการประท้วงนโยบายรัฐ</p>

ตารางที่ 5.2 พัฒนาการการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน (ต่อ)

ช่วงเวลา	พัฒนาการว่าด้วยฐานทรัพยากรป่ากับชุมชน
พ.ศ.2541	<p>- ชาวบ้านกระอิ่ง 56 คน ถูกจับกุมที่บ้านปางแดง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ในข้อหาบุกรุกแผ้วถางและจุดไฟเผาป่า ทั้งที่เป็นเพียงลูกจ้างรายวันในพื้นที่เพาะปลูกของนายทุน</p> <p>- วันที่ 21 เมษายน พ.ศ.2541 กลุ่มอนุรักษ์ไม่เห็นด้วยกรณีคนอยู่กับป่า ได้เผาหุ่นคณาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เช่น อาจารย์นิติ เอียวศรีวงศ์ อาจารย์ชยันต์ วรรธนะภูมิ อาจารย์อานันท์ กาญจนพันธ์ อาจารย์ยศ สันตสมบัติ อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ซึ่งเป็นกลุ่มนักวิชาการที่สนใจและผลักดันเรื่องสิทธิและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรคนอยู่กับป่าได้</p> <p>- วันที่ 26-28 เมษายน พ.ศ.2541 ชมรมอนุรักษ์จอมทอง ปิดถนนหลวงหมายเลข 1009 เรียกร้องให้รัฐอพยพชาวเขาออกจากป่า เนื่องจากเชื่อว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้ปริมาณน้ำลดลง ทั้งที่ระบบเกษตรในที่ราบและที่สูงเปลี่ยนแปลงไปทั้งลุ่มน้ำ มีการใช้น้ำตลอดทั้งปีอันเนื่องมาจากการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง เช่น ลำไย ลิ้นจี่ ถั่วเหลือง กะหล่ำ ดอกไม้และผลไม้เมืองหนาว เป็นต้น</p> <p>- วันที่ 30 กันยายน พ.ศ.2541 ชาวเขาในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าผาช้างน้อย อำเภอปง จังหวัดพะเยา ร้องขอความเป็นธรรมจากฝ่ายต่างๆ เนื่องจากโดนเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในพื้นที่ขูดรีด เช่น ตั้งด่านเก็บค่าเข้า-ออกหมู่บ้าน ห้ามทำการเพาะปลูก ฯลฯ และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ร่วมกับนายทุนทำการแปรรูปไม้ขาย</p> <p>- วันที่ 28-30 พฤศจิกายน พ.ศ.2541 ชาวบ้านจากอำเภอสะเมิงและอำเภอแม่วาง ประมาณ 500 คนปิดล้อมสถานีตำรวจอำเภอแม่วาง เนื่องจากนายมงคล รักยิ่งประเสริฐ ผู้นำชาวบ้านถูกจับกุมขณะที่ช่วยนำไม้ก่อสร้างบ้านหลังใหม่ให้กับสมาชิกชุมชนที่แต่งงานและแยกครอบครัวออกจากพ่อ-แม่ ซึ่งการใช้ไม้ได้กระทำตามจารีตการปฏิบัติของคนในชุมชน ที่มีการออกกระเปียบไว้และ</p>

ตารางที่ 5.2 พัฒนาการการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน (ต่อ)

ช่วงเวลา	พัฒนาการว่าด้วยฐานทรัพยากรป่ากับชุมชน
<p>พ.ศ.2542</p>	<p>การดูแลจัดการทรัพยากรร่วมกันทั้งในระดับชุมชนและในระดับเครือข่ายลุ่มน้ำ</p> <p>- นายอารีย์ สงเคราะห์ รองประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองคราม ตำบลท่าอุแท อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้นำคัดค้านกลุ่มอิทธิพลทำไม้เถื่อน ที่เข้ามาตัดไม้ในเขตป่าชุมชน ถูกคนร้ายลอบยิงเสียชีวิต</p> <p>- เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2542 เจ้าหน้าที่ป่าไม้และอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนทั่วภาคอีสานกว่า 2,000 คนเข้ารีดถอนเพิงพักชั่วคราวของชาวบ้านในป่าสงวนแห่งชาติป่าดงลานจังหวัดขอนแก่นจำนวน 643 ครอบครัว ที่หมู่บ้านไทรนคร พื้นที่ดังกล่าวเคยเป็นที่อยู่อาศัยเดิมของชาวบ้านก่อนที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้จะยึดพื้นที่มาสร้างสวนป่าและสัญญาจะหาที่ทำกินใหม่ให้ แต่หลายปีผ่านไปกรมป่าไม้ไม่สามารถจัดสรรที่ดินทำกินใหม่ให้ได้ชาวบ้านจึงรวมตัวกันกลับมาขังพื้นที่เดิมจนเกิดการเผชิญหน้าอย่างรุนแรงระหว่างรัฐกับชาวบ้าน</p> <p>- วันที่ 13 มกราคม พ.ศ.2542 นายอิน อินป่า ชาวไร่บ้านเตี้ยกลาง อำเภอกูคา จังหวัดน่าน ถูกจับกุมในขณะที่เก็บพื้นที่ที่ชุมชนตั้งมาก่อนหน่วยป่าไม้และเขตอุทยานแห่งชาติของกรมป่าไม้ ชาวบ้านกว่า 700 คนรวมตัวกันหน้าว่าการอำเภอเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่ปล่อยตัวและแก้ไขปัญหานวนเขตอุทยานกับพื้นที่ทำกินของชาวบ้านให้ชัดเจน</p> <p>- วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.2542 นายพล พะโยแฮ ถูกจับขณะใช้มีดขุดขอนไม้ที่มีรอยไฟไหม้เพื่อดูว่ายังสามารถใช้งานได้หรือไม่ เนื่องจากต้องการหาไม้ไปซ่อมแซมบ้าน ต่อมาชาวบ้านเกือบ 200 คนเผชิญหน้าและปิดล้อมรถของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่ให้จับนายพล พะโยแฮ เพราะถือเป็นการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อการยังชีพในชุมชนเท่านั้น แต่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ยืนยันจับกุมในข้อหาผิด</p>

ตารางที่ 5.2 พัฒนาการการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน (ต่อ)

ช่วงเวลา	พัฒนาการว่าด้วยฐานทรัพยากรป่ากับชุมชน
	<p>พระราชบัญญัติป่าไม้ปี พ.ศ.2484</p> <ul style="list-style-type: none"> - ในช่วงปี พ.ศ.2542 อธิบดีกรมป่าไม้นำกำลังเจ้าหน้าที่เข้าทำลายสถานที่ประกอบพิธีกรรมของคนกะเหรี่ยงในเขตรักษาพันธุ์ทุ่งใหญ่นเรศวร จังหวัดกาญจนบุรี - วันที่ 29 มีนาคม พ.ศ.2542 เกิดเหตุการณ์เผาที่อยู่อาศัยและซุงข้าวชาวมูเซอเหลือง บ้านทุ่งป่าคา อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ - วันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2543 เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้างหน่วยห้วยเฟื่องกับชาวบ้านบ้านห้วยเฟื่อง ตำบลผาช้างน้อย อำเภอปง จังหวัดพะเยา มีปัญหา - วันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2543 อธิบดีกรมป่าไม้นำกำลังเจ้าหน้าที่ป่าไม้กว่า 2,000 นายรื้อถอนทำลายสิ่งปลูกสร้าง พืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านแก่งกะอาม ตำบลผาเสวย อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 77 ครอบครั้ว พื้นที่ 1,400 ไร่ ในข้อหาบุกรุกอุทยานแห่งชาติภูพานประกาศหลังการก่อตั้งหมู่บ้านและปัญหาดังกล่าวกำลังอยู่ในกระบวนการพิสูจน์สิทธิ์ ยังไม่ได้พิสูจน์สิทธิ์เกิดเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวบ้านมากขึ้น
พ.ศ.2543	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านบ้านห้วยเฟื่อง ตำบลผาช้างน้อย อำเภอปง จังหวัดพะเยาจำนวน 50 คน พร้อมมีดพร้า คบเพลิงบุกเข้าไปเผาและเผาหัวหน้าหน่วยพิทักษ์ป่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง เนื่องจากความกดดันที่ถูกเจ้าหน้าที่ใช้อำนาจข่มเหงกลั่นแกล้งมาเป็นเวลานาน - วันที่ 17-19 กรกฎาคม พ.ศ.2544 เจ้าหน้าที่ป่าไม้และตำรวจตระเวนชายแดนปิดทางเข้าออกหมู่บ้าน โนนป่าก้อที่ตกอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสีฐาน จังหวัดมุกดาหาร มีการข่มขู่จะอพยพชาวบ้านทำให้ชาวบ้านตกอยู่ในความหวาดกลัว

ตารางที่ 5.2 พัฒนาการการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน (ต่อ)

ช่วงเวลา	พัฒนาการว่าด้วยฐานทรัพยากรป่ากับชุมชน
	<p>- วันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2544 เจ้าหน้าที่ป่าไม้ร่วมกับสำรวจตระเวนชายแดนไล่จับนายอินที่ วงศ์ตาแพง แกนนำชาวบ้านที่เรียกร้องให้รัฐแก้ไขปัญหาป่าอนุรักษ์ทับที่ดินเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสีฐาน จังหวัดมุกดาหาร</p>
พ.ศ.2545	<p>- วันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ.2545 มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้และสำรวจประมาณ 150 คน บุกรุกเกาะไผ่ร้อนและเผากระท่อมชาวประมงพื้นบ้าน 42 หลัง พร้อมเครื่องมือประมงพื้นบ้าน</p>
	<p>- วันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ.2545 เกิดการเผากระท่อมชาวบ้าน 20 หลังที่บ้านคอยด้ว ตำบลศรีภูมิ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน</p>
พ.ศ.2546-พ.ศ.2547	<p>สภาประชาชนจังหวัดสุราษฎร์ธานีร่วมกับเครือข่ายชาวบ้านในภาคใต้ได้รวมตัวกันเพื่อเรียกร้องให้รัฐตรวจสอบการใช้ประโยชน์ที่ดิน เนื่องจากปัญหาหลักที่ทำให้ชาวบ้านมีปัญหาความขัดแย้งกับภาครัฐ ปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นเพราะชาวบ้านไม่มีที่ดินทำกิน ทำให้เกิดปัญหาเชื่อมโยงชาวบ้านมีการบุกรุกพื้นที่ป่า ขณะเดียวกันนโยบายภาครัฐเตรียมเพิ่มพื้นที่ป่าแต่ใช้วิธีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตป่าสงวนแห่งชาติ ฯลฯ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวมีชุมชนอยู่แล้วตั้งแต่อดีตก่อนประกาศนโยบายของภาครัฐ</p>
พ.ศ.2548-พ.ศ.2549	<p>- วันที่ 17-19 พฤศจิกายน พ.ศ.2548 สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทยมีการจัดสัมมนาการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินแก่เกษตรกรและยืนยันคนอยู่กับป่าได้ โดยยึดแนวการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและทำบุญให้กับแกนนานที่เสียชีวิต เนื่องจากการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน</p> <p>- ช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2548 มีการเดินขบวนชาติยาตราจากภาคเหนือสู่กรุงเทพมหานคร เพื่อผลักดันพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชน</p>

ตารางที่ 5.2 พัฒนาการการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน (ต่อ)

ช่วงเวลา	พัฒนาการว่าด้วยฐานทรัพยากรป่ากับชุมชน
	<p>- วันที่ 13-15 ธันวาคม พ.ศ.2548 เครือข่ายป่าชุมชนแห่งประเทศไทยมีการชุมนุมเรียกร้องเพื่อผลักดันพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชน เพราะพระราชบัญญัติดังกล่าวจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้ทั้งระบบ เป็นการจัดการทรัพยากรป่าโดยมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน</p> <p>- พ.ศ.2549 เครือข่ายป่าชุมชนแห่งประเทศไทยและเครือข่ายประชาชนมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชน นอกจากนี้ก็มีการสร้างการเรียนรู้ภาคประชาชนเกี่ยวกับนโยบายรัฐกรณีหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่และกรณีเขตนุรักษ์พิเศษ เพื่อวิเคราะห์อย่างเท่าทันนโยบายเพราะวิถีชีวิตชุมชนคนอยู่กับป่าจะได้รับผลกระทบแน่นอน</p>

จากตารางพัฒนาการการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนว่าด้วยฐานทรัพยากรป่ากับชุมชนมีการเคลื่อนไหวมานาน นอกจากที่นำเสนอยังมีกรณีอื่นๆ อีกจำนวนมากที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด คำถามสำคัญก็คือเราจะปล่อยให้เกิดความสูญเสียอีกสักเท่าไรจึงจะยอมรับกันว่าในเขตป่ามีคนอยู่อาศัยและชุมชนในชนบทเหล่านี้มีการพึ่งพาป่าเป็นวิถีชีวิตวิถีชุมชน จะทำอย่างไรจึงมีกฎหมายที่สอดคล้องส่งเสริมให้พวกเขาได้ใช้ศักยภาพในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าให้เกิดความยั่งยืนหรือจะทำอย่างไรหน่วยงานรัฐกับประชาชนได้ร่วมมือกันในการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าให้เกิดความยั่งยืน

5. การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชนภาพรวม

การวิจัยเอกสารของเครือข่ายป่าชุมชน (2545 : 10-11) และ ยศ สันตสมบัติ (2536 : 200-206) เกี่ยวกับการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชนภาพรวมสรุปเป็น 2 ประเด็น คือ การจัดการทรัพยากรป่าโดยชุมชน และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน จากการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 การจัดการทรัพยากรป่าโดยชุมชน

การจัดการทรัพยากรป่าโดยชุมชน เริ่มจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กร เพื่อการดูแลทรัพยากรป่าเพราะพื้นฐานสังคมชนบทของประเทศไทย ชาวบ้านล้วนต้องอาศัยพึ่งพาทรัพยากรป่าทั้งในแง่ของปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร สมุนไพร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย มาช้านาน นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้พึ่งพาน้ำจากป่าใช้ทำนา อาศัยผลผลิตจากป่าเพื่อสร้างรายได้พอยังชีพ อีกทั้งป่ายังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน บทบาทของทรัพยากรป่าต่อความอยู่รอดของชุมชนซึ่งมีมาช้านาน ชุมชนพื้นเมืองจำนวนไม่น้อยจึงมีวัฒนธรรมในการดูแลรักษาป่า เช่น รูปแบบความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่าต้นน้ำ แบบแผนการผลิต การเกษตร การใช้ทรัพยากรป่าอย่างทะนุถนอม ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไปตามภูมินิเวศน์ และวัฒนธรรมแต่ละแห่ง ฐานทรัพยากรป่าเป็นทุนทางสังคมของชาวบ้านที่ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชน (เครือข่ายป่าชุมชน, 2545 : 10-11)

จากการวิจัยเอกสารของยศ สันตสมบัติ (2536 : 200-206) พบว่า การจัดการทรัพยากรป่าโดยชุมชนโดยทั่วไปสรุปได้ 3 รูปแบบ กล่าวคือ

5.1.1 รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าเชิงวัฒนธรรม การจัดการทรัพยากรป่าในรูปแบบนี้ดำเนินการได้ภายใต้เงื่อนไขของชุมชนดั้งเดิมที่มีความผูกพันในความเป็นเครือญาติ เป็นการจัดการทรัพยากรป่าร่วมกับคนภายในชุมชนเดียวกันหรือชุมชนใกล้เคียงที่อยู่ร่วมกันมานานเป็นส่วนใหญ่ การจัดการทรัพยากรป่ามีการดำเนินการโดยกลุ่มผู้นำที่ได้รับการยอมรับและมีคนในชุมชนปฏิบัติตาม เพราะเป็นวิถีชีวิตของชุมชนมาตั้งแต่อดีตเป็นรูปแบบชุมชนดั้งเดิม กรณีมีความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์กับคนภายนอกชุมชนที่เข้ามาใช้ประโยชน์หรือแย่งชิงทรัพยากรป่า การจัดการทรัพยากรป่าแบบนี้ไม่ได้รับการยอมรับ ยกเว้นชุมชนใกล้เคียงเท่านั้น

5.1.2 รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าภายใต้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การจัดการทรัพยากรป่าในรูปแบบนี้ดำเนินการภายใต้ระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่เข้ามาในชุมชน ส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นกับชุมชนใหม่ที่มีกลุ่มคนหลากหลายจากพื้นที่ต่างๆ อพยพมาอาศัยร่วมกัน การจัดการทรัพยากรป่าจะดำเนินการโดยผู้แทนของกลุ่มเหล่านั้น หรือผู้นำกลุ่มคนหลากหลายจากพื้นที่ต่างๆ เพื่อการประสานผลประโยชน์ร่วมกันทางเศรษฐกิจ

5.1.3 รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าเชิงการเมือง เป็นรูปแบบการจัดการที่เกิดขึ้นจากแรงกดดันอำนาจรัฐในเรื่องการจัดการป่า เช่น นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายด้านการเกษตร นโยบายด้านการสัมปทานป่าไม้ เป็นต้น ผลจากนโยบายภาครัฐทำให้ชาวบ้านในชุมชนได้รับผลกระทบโดยเฉพาะในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ อันได้แก่พื้นที่ที่ประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมายพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ

พ.ศ.2504 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 และนโยบายป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ.2528 จึงเกิดกรณีพิพาทระหว่างรัฐกับชุมชน ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาพิทักษ์ผลประโยชน์ของชุมชน โดยอาจจะมีการเอกชนจากภายนอกเข้าไปช่วยเหลือ การจัดการทรัพยากรป่ามักดำเนินการในรูปของขบวนการต่อสู้ทางการเมือง มีการขยายเครือข่ายองค์กรชุมชนในการต่อสู้ระหว่างชุมชน ระหว่างภาคขึ้นเพื่อต่อสู้กับอำนาจรัฐหรืออิทธิพลจากนายทุนภายนอก เพื่อความอยู่รอดของชุมชน

5.2 การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน

ในอดีตชุมชนส่วนใหญ่มีฐานการพัฒนามาจากชุมชนบ้านป่าที่ต้องอาศัยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า นำไปสู่การพัฒนากระบวนการทำมาหากิน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนเน้นการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน โดยทั่วไปสรุปได้ดังนี้

5.2.1 เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหล่อเลี้ยงชุมชน เช่น พื้นที่ป่าอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารหรือป่าพัฒนาแหล่งต้นน้ำ

5.2.2 เพื่อเป็นพื้นที่สำหรับการทำมาหากิน สร้างอาชีพสร้างรายได้ให้กับชุมชน เป็นพื้นที่เก็บหาของป่า เช่น เก็บหาหน่อไม้ เห็ด สมุนไพร สะตอ เหยียง ฯลฯ ทำเลเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงไก่ธรรมชาติ เลี้ยงวัว เป็นต้น

5.2.3 เพื่อเป็นพื้นที่สำหรับใช้ประโยชน์ไม้ใช้สอยของชุมชน เช่น ไม้ฟืนจากไม้ตายแล้ว ไม้สร้างบ้านโดยมติดจากชุมชนตามกติกาของชุมชน เป็นต้น

5.2.4 เพื่อเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามวัฒนธรรมและความเชื่อ เช่น ป่าวัด เขตอภัยทาน ป่าช้า ดอนปู่ตา เป็นต้น

5.2.5 เพื่อใช้ประโยชน์ในการกำบังลมแก่ชุมชน สร้างร่มเงาแก่ชุมชน

5.2.6 เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนคนพึ่งป่าหรือคนอยู่กับป่าเพื่อการดำรงชีพ

การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการดำรงอยู่ของคนในชุมชนและเงื่อนไขสภาพพื้นที่ โดยการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าต้องยึดหลักการสำคัญ 4 ประการดังนี้

1) การวางแผนการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่า โดยการจำแนกประเภทป่าเป็นประเภทๆ เช่น ป่าอนุรักษ์ ป่าชันน้ำ ป่าต้นน้ำ ป่าหากิน ป่าเหมืองฝาย ป่าห้วยน้ำ ป่าวัด เป็นต้น

- 2) การจัดสรรผลประโยชน์แก่ชุมชน โดยชุมชนมีการวางแผนการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าออกเป็น 2 ประเภท คือ ป่าอนุรักษ์เขตหวงห้ามใช้ประโยชน์โดยอนุญาตให้เก็บหาของป่า หน่อไม้ เห็ด สมุนไพร พืชจากไม้ที่ตายแล้ว เป็นต้น
- 3) การควบคุมบังคับใช้ตามระเบียบของชุมชน โดยมีการกำหนดโครงสร้างการบริหารจัดการ บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชน กฎระเบียบเกี่ยวกับป่าประเภทต่างๆ ที่มีการวางกติการ่วมกันของชุมชน เงื่อนไขในการพัฒนาพื้นที่ป่า รวมทั้งการอนุรักษ์การป้องกันการใช้ประโยชน์ของชุมชน เป็นต้น
- 4) การรับรองสิทธิในการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน ในระดับต่างๆ โดยการเริ่มต้นในการรับรองสิทธิในการใช้สอยของชุมชน การรับรองสิทธิระดับเครือข่ายองค์กรชุมชน รวมไปถึงการสร้างพลังอำนาจขององค์กรชุมชนในการต่อรองและเจรจากรัฐ เพื่อการรับรองสิทธิในการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชนจากภาครัฐ สู่เป้าหมายคนอยู่กับป่า ทรัพยากรป่ายั่งยืน

6. การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชนพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง

6.1 การจัดการทรัพยากรป่าโดยชุมชนพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง

จากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและวิจัยและพัฒนาโดยการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มย่อยร่วมกับคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง พบว่าชุมชนบ้านวังลุงมีแกนนำบางส่วนได้เข้าร่วมกระบวนการของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งเห็นความสำคัญในการรวมกลุ่มองค์กรก่อนการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง สิ่งที่ทำก่อน คือ พัฒนาการของความคิดของแกนนำชุมชนบ้านวังลุง ซึ่งแกนนำชุมชนเคยเป็นทหารของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่การพัฒนานำไปสู่การกลับใจของกลุ่มแกนนำมาเป็นกลุ่มผู้นำพัฒนาชาติตามนโยบายรัฐ ช่วงประมาณปี พ.ศ.2523-พ.ศ.2530 แกนนำเหล่านั้นหลังจากลงมาจากภูเขาทุกคนมีแนวคิดในการสร้างเนื้อสร้างตัว สร้างความมั่นคงแก่ครอบครัว จึงได้บุกเบิกหักล้างป่าบนภูเขา เพื่อทำการเพาะปลูกพร้อมไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ป่าเทือกเขาหลวง แต่ถูกตึกาชุมชนยังไม่เข้มงวดมากนักก็มีการบุกเบิกถางป่า เพื่อใช้ในการเพาะปลูกเพื่อการยังชีพอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับนโยบายภาครัฐเปิดโอกาสให้การสัมปทานป่าไม้ ส่งผลให้พื้นที่ป่าในเขตพื้นที่รอบเทือกเขาหลวงถูกทำลายไปไม่น้อย ต่อมาในช่วง พ.ศ.2531 เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในภาคใต้ ได้สร้างความเสียหายอันใหญ่หลวงแก่หมู่บ้านและชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณรอบเทือกเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช

การก่อตั้งชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุงเกิดขึ้นจากแนวคิดของชุมชน 2 แนวคิด คือ

1) แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ เมื่อเกิดจิตสำนึกว่าทุกคนต้องหยุดตัดไม้ทำลายป่าและห้ามคนอื่นไม่ให้ตัดไม้ทำลายป่าด้วย กลุ่มแกนนำในชุมชนมีการประชุมแลกเปลี่ยนกันทุกคืนว่าจะป้องกันอย่างไร จะส่งเสริมการปลูกป่าอย่างไรและจะสร้างจิตสำนึกอย่างไรบ้าง ความคิดนี้ได้ก่อตัวมาเป็นชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุงในที่สุด

2) แนวคิดเรื่องแหล่งน้ำตก บนเทือกเขาหลวงมีแหล่งน้ำตกอยู่จำนวนมาก แต่ที่อยู่ใกล้กับชุมชน คือ น้ำตกหินดาน (วังลุง) แม้อยู่ใกล้ก็เหมือนไกลเพราะเข้าถึงลำบากไม่มีทางรถ มีแต่ทางเดินเท้าแคบๆ ผู้ที่ผลักดันให้มีการสร้างถนนเข้าสู่ น้ำตกครั้งแรกประมาณ พ.ศ.2536 คือ นายวิสุทธิ์ สิงห์จรรยาภูล ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชในสมัยนั้น น้ำตกวังลุงจึงได้รับการพัฒนามาพร้อมกับชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง

การกำเนิดชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง ก่อนหน้านั้นมีการรวมตัวกันหลวมๆ และได้ก่อตัวเป็นรูปร่างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2540 จากการระดมความคิดเห็นกันมาตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2531 ในช่วงแรกก่อตั้งชมรมได้แบ่งบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการชมรมออกเป็นฝ่ายๆ ดังนี้

- 1) ฝ่ายพิทักษ์ป่า
- 2) ฝ่ายเพาะพันธุ์กล้าไม้
- 3) ฝ่ายทัวร์ป่าเพื่อการอนุรักษ์
- 4) ฝ่ายสำนักงาน
- 5) ฝ่ายปลูกจิตสำนึก
- 6) ฝ่ายบริหารน้ำตก (น้ำตกวังลุง)
- 7) ฝ่ายตรวจสอบและประเมินผล

การบริหารจัดการชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุงมีการพัฒนาการบริหารจัดการ โดยมีโครงสร้างองค์กรชัดเจนอดีตถึงปัจจุบัน 3 ชุดกล่าวคือ

1) คณะกรรมการชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุงชุดที่ 1 เริ่มต้นเดือนเมษายน พ.ศ.2540 หมดวาระต้นเดือนเมษายน พ.ศ.2544 มีนายอำนาจ จันทร์ชิต เป็นประธานพร้อมกรรมการทั้งหมด 28 คน หน้าที่หลักของคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุงชุดที่ 1 คือในช่วง 2 ปีแรก (พ.ศ.2540-พ.ศ.2541) จะเน้นหนักเรื่องการทำ ความเข้าใจกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง สร้างการรับรู้และยอมรับของหน่วยงานราชการและประชาชนในชุมชนด้วยกัน เช่นในปี พ.ศ.2541 ได้รับคำแนะนำเรื่องการรักษาป่าชุมชนจาก

อุทยานแห่งชาติและนายอรุณ พรหมเพราะ นายอำเภอพรหมคีรีสมัยนั้นต้นปี พ.ศ.2542 ก็ได้รับคำแนะนำให้ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุงไปขึ้นทะเบียนกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เพื่อให้สอดคล้องกับแนวโน้มการปกครองท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อสร้างการยอมรับนั่นเอง อย่างไรก็ตามช่วง พ.ศ.2540 ถึงปัจจุบันกระแสการดูแลตนเองของชุมชนหรือชุมชนเข้มแข็งมีมากขึ้น ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุงก็น่าจะได้รับอานิสงส์จากกระแสอันนี้ก็สามารถดูแลตนเองได้และได้รับการยอมรับด้วย เมื่อชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุงได้รับการยอมรับโดยมีอุทยานแห่งชาติเขาหลวงเป็นที่เลี้ยงในช่วง 2 ปีหลังของคณะกรรมการชุดที่ 1 ก็เกิดความคิดต่อเนืองที่จะจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน 2 เรื่องหลัก คือ การท่องเที่ยวบริเวณน้ำตกวังลุงและการทัวร์ป่าเชิงอนุรักษ์

2) คณะกรรมการชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุงชุดที่ 2 รับงานต่อจากชุดที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ.2544 ทำงานต่อจนถึงวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ.2546 โดยมีนายประเวศ คุณโลก ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 เป็นประธานกรรมการ ในช่วงนี้ชุมชนบ้านวังลุง ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง น้ำตกวังลุงและการทัวร์ป่าบ้านวังลุง ชื่อทั้ง 4 นี้เป็นที่รู้จักของนักผจญภัยจากแดนไกลมากขึ้น ชื่อเหล่านี้จะไปปรากฏในหนังสือการท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น Advanced Thailand Geographic ปีที่ 6 ฉบับที่ 46 เดือนมีนาคม-เมษายน พ.ศ.2544 และแค้นปิ้งท่องเที่ยว ปีที่ 1 ฉบับที่ 212 ประจำเดือน พฤษภาคม พ.ศ.2545 เป็นต้น

3) คณะกรรมการชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุงชุดที่ 3 (ชุดปัจจุบัน) เริ่มรับงานตั้งแต่วันที่ 25 มีนาคม พ.ศ.2546 เป็นต้นมา โดยมีนายเฉลิม กาญจนพิทักษ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 เป็นประธาน ดูเหมือนว่าคณะกรรมการชุดปัจจุบันนี้จะเน้นการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นงานหลักและถือว่าการทัวร์ป่าและการท่องเที่ยว น้ำตกเป็นผลพลอยได้

รูปแบบบริหารจัดการของคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง ชุดปัจจุบันปรากฏตามแผนภูมิดังนี้

คณะกรรมการบริหารชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง

ต.ทอนหงส์ อ.พรหมคีรี จ.นครศรีธรรมราช

ภาพที่ 17 โครงสร้างคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง

ต.ทอนหงส์ อ.พรหมคีรี จ.นครศรีธรรมราช

(ที่มา : ชัยชนะ ทวีเมือง 2546)

รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าของชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง มีลักษณะการจัดการทรัพยากรป่า 2 รูปแบบหลักคือ

1) รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าเชิงวัฒนธรรมหรือรูปแบบการจัดการระบบเครือญาติ จากการศึกษาวิจัยพบว่าชุมชนบ้านวังลุงมีความสัมพันธ์ของกลุ่มคน 3 ตระกูลหลัก คือ ตระกูลคุณโลก ตระกูลแก้วสุวรรณและตระกูลจุลภักดิ์ ซึ่งการตั้งถิ่นฐานโดยการชวนต่อๆ กัน

(กล่าวแล้วในบทที่ 4 ผลการวิเคราะห์พื้นที่) มีการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าร่วมกัน โดยมีกติกาของชุมชนร่วมกัน

2) รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าเชิงการเมือง เป็นการจัดการทรัพยากรป่าเอาความอยู่รอดของชุมชน เมื่อมีนโยบายพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ ประกาศทับที่ทำกินของคนในชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานในชุมชนก่อนการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ มีการเจรจาต่อรองภาครัฐโดยชาวบ้านในชุมชนมีการรวมตัวกันเพื่อเสนอทางออกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

6.2 การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชนพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง

จากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยและพัฒนา โดยการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มย่อยร่วมกับคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง สามารถสรุปการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชนพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง ได้ดังนี้

6.2.1 ใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าในการทำมาหากิน ประกอบอาชีพเพาะปลูกเพื่อการยังชีพโดยชุมชนมีกฎระเบียบร่วมห้ามบุกรุกป่าแก่ บุคคลที่สามารถเข้าไปทำมาหากินได้ในพื้นที่ป่าต้องผ่านคณะกรรมการ 2 ชุด คือ คณะกรรมการเฉพาะโซนและคณะกรรมการกลางของหมู่บ้าน ซึ่งเป็น อบต. ผู้ใหญ่บ้าน นอกจากนั้นผู้ที่ดินทำกินต้องมีการระบุพื้นที่ไม้บางชนิดที่ต้องการยกเว้น ห้ามตัด ห้ามโค่น ระบุผลผลิตที่ต้องการเพาะปลูกหรือผลผลิตที่มีอยู่ แล้วปักหมุดเขตทำมาหากินว่าจำนวนกี่ไร่ โดยมีข้อตกลงสำคัญร่วมกันคือ ห้ามแผ้วถางกินที่แจ้งไว้โดยเด็ดขาด เช่น ถ้าแจ้งไว้ 1 ไร่ 2 งาน ก็ต้องเท่านั้นเพราะทางชุมชนมีคณะกรรมการตรวจสอบ

6.2.2 ใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ในการสร้างที่อยู่อาศัย(สร้างบ้าน) โดยผู้เดือดร้อนไปขออนุญาตคณะกรรมการชมรมและผู้ใหญ่บ้าน เพื่อขอใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ถ้าได้รับอนุญาตชาวบ้านก็ไปช่วยกันเลือกไม้แล้วตัดออกมาตามจำนวนที่อนุญาต โดยขนาดของบ้านพออยู่ได้ไม่ใช่ใหญ่เกินไปและต้องเป็นผู้เดือดร้อนจริงๆ ไม่ใช่ทุกคนในชุมชนขออนุญาตใช้ประโยชน์ มิฉะนั้นจะทำลายป่าไม้จำนวนมากส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและการดำรงชีพของคนในชุมชน

6.2.3 การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยการหาของป่าจำพวก สะตอ ลูกเหริย ลูกประ น้าผึ้ง สมุนไพรร เป็นต้น ซึ่งของป่าเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน โดยชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุงเข้าไปดูแลการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยยึดหลักสำคัญ คือ “ใช้ประโยชน์อย่างไรทรัพยากรไม่หมด”

6.2.4 การใช้ประโยชน์โดยการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อสร้างรายได้เข้าชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุงเพื่อดูแลรักษาป่าต่อไป การจัดการท่องเที่ยวมี 2 รูปแบบ คือ

1) การจัดการท่องเที่ยวโดยการดูแลรายได้จากคนที่มาเที่ยวน้ำตกวังลุง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับชมรมถือเป็นรายได้หลักในการจัดการท่องเที่ยวโดยชมรม

2) การจัดการท่องเที่ยวโดยการเดินป่าดำเนินการร่วมกับอุทยานแห่งชาติเขาหลวง ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวเดินป่ามีข้อจำกัด คือ แต่ละเที่ยวไม่ต่ำกว่า 6 คน แต่ไม่เกิน 15 คน ใช้เวลา 3 วัน 2 คืน สามารถทำได้ปีละ 4 เดือนเท่านั้น คือ เดือนมกราคม-เดือนพฤษภาคม ของทุกปีนอกเหนือจากนั้นเป็นช่วงพายุไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวโดยการเดินป่าได้ การท่องเที่ยวโดยการเดินป่ารายได้แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ อุทยานแห่งชาติเขาหลวง 1 ส่วน ลูกหาบซึ่งเป็นชาวบ้านชุมชนบ้านวังลุง 1 ส่วน และชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บ้านวังลุง 1 ส่วน

6.2.5 เป็นแหล่งศึกษา แหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้กับคนในชุมชน

6.2.6 เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของชุมชนรอบพื้นที่เทือกเขาหลวง เพราะเทือกเขาหลวงถือเป็นป่าต้นน้ำที่สำคัญที่มีน้ำให้ชุมชนรอบพื้นที่เทือกเขาหลวงใช้ประโยชน์ หากป่าต้นน้ำถูกทำลายเท่ากับชีวิตคนรอบพื้นที่เทือกเขาหลวงถูกทำลายไปด้วย

6.2.7 เป็นแหล่งประกอบพิธีกรรมประเพณีของชุมชน เช่น รำลึกประวัตินิศาตร์ชุมชนสมัยคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

7. ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ปัญหาอุปสรรค การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐ

จากการประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาหลวงหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติน้ำตกอ้ายเขียว โดยใช้เทคนิค SWOT ในการทำกระบวนการสามารถสรุปผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ปัญหาอุปสรรค การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐ ได้ดังนี้

จุดแข็ง (Strength)

1) เป็นหน่วยงานรัฐ มีนโยบายชัดเจน เช่น นโยบายตามแนวพระราชดำริ นโยบายป่าไม้แห่งชาติ นโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายรัฐบาล นโยบายกระทรวง นโยบายของกรมป่าไม้

2) มีงบประมาณการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าที่ได้รับการจัดสรรจากรัฐบาลอย่างชัดเจนในแต่ละปี

3) รัฐมีพื้นที่ในการดำเนินงานและรับผิดชอบกรณีการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าอย่างชัดเจน เช่น พื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมาย (เขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า) พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2535 และวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ.2535 พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้น 1 , 2 และพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

4) การบริหารงานระบบราชการเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านทั่วไป

5) การดำเนินงานสอดคล้องกับนโยบายระดับต่างๆ

จุดอ่อน (Weakness)

1) การประสานงานภายในเป็นระบบคำสั่งแบบราชการมีความล่าช้าในทางปฏิบัติ

2) ปัญหาด้านโครงสร้างทางการบริหารงานภายใน คุณสมบัติเจ้าหน้าที่มีเฉพาะแต่ภารกิจมีหลายประการจึงไม่สามารถตอบสนองภารกิจส่วนอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยังไม่สอดคล้องกับสภาพจริงของพื้นที่

3) ปัญหาจำนวนบุคลากรที่มีอยู่ไม่สอดคล้องกับปริมาณงาน

4) ปัญหาคุณภาพบุคลากร ความรู้ความสามารถของบุคลากรไม่สอดคล้องกับภารกิจขาดความรู้ที่จะนำไปใช้ปฏิบัติหน้าที่ เช่น ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะเรื่องขั้นตอนวิธีการจับกุมทำให้เกิดความไม่มั่นใจในการปฏิบัติงาน

5) ปัญหาด้านขวัญและกำลังใจเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่เสี่ยงอันตราย รายได้ต่ำ ขาดสวัสดิการที่เหมาะสม การได้รับเงินล่าช้าโดยเฉพาะกรณีลูกจ้าง

6) ปัญหาด้านการเงินและงบประมาณ ไม่เพียงพอต่อความต้องการและไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เป็นจริง

7) ปัญหาการประสานความร่วมมือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

8) ปัญหาเรื่องแนวคิดในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐ

9) ปัญหาการคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นตั้งแต่ในระดับพื้นที่จนถึงระดับชาติ ซึ่งเกิดจากการให้อำนาจเจ้าหน้าที่เป็นผู้ใช้กฎหมายและดำเนินกิจกรรมต่างๆแต่เพียงฝ่ายเดียว ทำให้กลายเป็นช่องทางในการคอร์รัปชันหลายรูปแบบ

10) ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากประชาชนเพราะประชาชนในพื้นที่มีทัศนคติต่อเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติในทางลบ

โอกาส (Opportunity)

- 1) มีนโยบายสนับสนุนการดำเนินงานของรัฐในการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าอย่างต่อเนื่อง
- 2) มีโครงสร้างการบริหารงานหรือสายงานระดับรัฐบาลระดับกระทรวงรับผิดชอบ
- 3) รัฐบาลโดยกระทรวงมีนโยบายแผนงานงบประมาณชัดเจนในการจัดการทรัพยากรป่า
- 4) ชาวบ้านในชุมชนมีการรวมกลุ่มองค์กรในการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่า ซึ่งรัฐสามารถประสานงานเพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนได้
- 5) พื้นที่ป่าลดลงกระแสนุรักษ์ขยายกว้างขึ้นเป็นโอกาสในการจัดการทรัพยากรป่าต่อไป
- 6) มีกฎหมายแม่บทเกี่ยวกับป่าไม้ 5 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 และพระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ.2535

ปัญหา (Treat)

- 1) การดำเนินงานของรัฐไม่ตอบสนองความต้องการของชุมชน ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน เช่น กรณีที่ชุมชนอาศัยอยู่ก่อนการประกาศเขตป่าอนุรักษ์
- 2) ชาวบ้านไม่เข้าใจนโยบายและเจตนารมณ์ของรัฐ
- 3) ประชาชนละเมิดกฎหมายและมีการบุกรุกพื้นที่ป่า
- 4) ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือขาดความร่วมมือจากประชาชนอย่างจริงจัง
- 5) ปัญหาด้านงบประมาณในแต่ละปีมีการใช้งบประมาณจำนวนมากในการจัดการป่า แต่ผลที่ได้รับกลับไม่สามารถรักษาพื้นที่ป่าเอาไว้ได้ยังมีปัญหามากมาย
- 6) ปัญหาเรื่องประสิทธิภาพในการจัดการเนื่องจากความรู้และแนวทางการจัดการป่าส่วนใหญ่สืบทอดมาจากประเทศตะวันตก ที่ไม่เหมาะสมกับระบบนิเวศน์และสภาพความเป็นจริงของวัฒนธรรมในสังคมไทย
- 7) แนวทางการบริหารประเทศของรัฐบาลมีการเปลี่ยนแปลง ทำให้หน่วยงานรัฐต้องปรับเปลี่ยนนโยบายขององค์กร

8) หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ มีหลายหน่วยงาน หลายองค์กร การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานระหว่างองค์กร มีปัญหาแยกส่วนกันปฏิบัติ

9) ปัญหาทิศทางการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐ เน้นการรองรับการท่องเที่ยว โครงการรัฐและเอกชน พันธสัญญาระหว่างประเทศ

10) มีโครงสร้างการบริหารงานหรือสายงานหลายระดับ การประสานงานเพื่อแก้ไขปัญหาล่าช้า ยึดติดระบบคำสั่งราชการ

8. ยุทธศาสตร์การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐ(อุทยานแห่งชาติเขาลวง)

จากการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ปัญหาอุปสรรคการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐได้ประชุมระดมความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐ (อุทยานแห่งชาติเขาลวง) จากการระดมความคิดเห็นสรุปได้ว่า ในช่วงที่ผ่านมาการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่ามีการวางแผนการจัดการดูแลรักษาไม่เหมาะสมเท่าที่ควร ก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมและไม่ยั่งยืน เนื่องจากการปฏิบัติงานของอุทยานแห่งชาติเขาลวงที่ผ่านมาได้เน้นหนักเรื่อง การป้องกันและปราบปราม ซึ่งผู้ที่มีส่วนที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ได้แก่ ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกและมีทัศนคติว่าเจ้าหน้าที่รัฐเป็นเจ้าของอุทยานแห่งชาติ เนื่องจากประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการรักษาและการได้รับผลประโยชน์จากอุทยานแห่งชาติ ซึ่งไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นจริงในท้องถิ่นที่ประชาชนในท้องถิ่นอาศัยพึ่งพาทรัพยากรในพื้นที่ เพื่อการดำรงชีพมาตั้งแต่อดีตก่อนประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขาลวงใน พ.ศ.2517 ดังนั้นอุทยานแห่งชาติเขาลวง จึงให้ความสำคัญกับการปรับปรุงกลยุทธ์ในการดำเนินงานของอุทยานแห่งชาติเอง โดยเน้นการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มุ่งเน้นประสิทธิภาพ ประสิทธิผล นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนได้ สามารถสรุปผลจากการระดมความคิดเห็นเป็นประเด็นหลักๆ ที่สำคัญในการพัฒนา กล่าวคือ เป้าหมาย วัตถุประสงค์และยุทธศาสตร์การพัฒนาดังนี้

8.1 เป้าหมาย

8.1.1 รักษาตัวอย่างสภาพป่าดงดิบในเทือกเขาสูงสุดของภาคใต้ไว้เป็นเอกลักษณ์ของอุทยานแห่งชาติเขาลวง โดยเน้นการรักษาความชุ่มชื้นของสังคมพืชความซับซ้อนของสังคมสัตว์ในป่าดงดิบ และเผยแพร่ความเข้าใจถึงความสำคัญในการเป็นแหล่งกักน้ำ

แหล่งน้ำ ต้นน้ำของแม่น้ำคาปีและที่ราบลุ่ม บริเวณแม่น้ำปากพั่งให้แพร่หลายทั่วไป โดยเน้นการสื่อความหมายธรรมชาติ

8.1.2 พัฒนาการท่องเที่ยวให้เต็มรูปแบบทางด้านการเยี่ยมชม สภาพสังคมพืชและสัตว์ป่าที่สลับซับซ้อน รวมตลอดถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในสมัยความขัดแย้งด้านความคิดในทางการเมือง ซึ่งนำไปสู่การต่อสู้อาวุธอย่างรุนแรง(สมัยคอมมิวนิสต์) และพัฒนาเส้นทางเข้าเยี่ยมชมน้ำตกให้สะดวกและเต็มศักยภาพ

8.1.3 สร้างความเข้าใจและกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่น เปลี่ยนแปลงแนวทางการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติด้านการท่องเที่ยวแทนการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย ในรูปการทำไม้และการบุกรุกยึดครองพื้นที่ป่า

8.2 วัตถุประสงค์

การจัดการอุทยานแห่งชาติ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ไว้ดังนี้

8.2.1 เพื่อคุ้มครองรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ให้พ้นจากการรบกวนจากการลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์

8.2.2 เพื่อพัฒนาทรัพยากรและบริการการท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติให้ดึงดูดและสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

8.2.3 เพื่อส่งเสริมและสนับสนุน การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสภาพทรัพยากรธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติ ควบคู่กับการจัดการทรัพยากรเพื่อเพิ่มความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพธรรมชาติ

8.3 ยุทธศาสตร์การพัฒนา

8.3.1 ยุทธศาสตร์อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่า เพื่อความสมดุลของระบบนิเวศและการวางแผนการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

1) จัดทำแนวเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ รวมทั้งแนวกันชนรอบนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ตลอดจนสร้างกลไกและเครือข่ายในการบริหารจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและประชาชน โดยยึดหลักประสิทธิภาพและหลักการมีส่วนร่วม

2) ให้ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมกับอุทยานแห่งชาติหน่วยงานภาครัฐในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่า ตลอดจนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ

3) กำหนดมาตรการคุ้มครองระบบนิเวศน์ที่สำคัญ โดยเฉพาะสภาพ ป่า ดงดิบเอกลักษณ์ของอุทยานแห่งชาติเขาลวง โดยเน้นการรักษาความชุ่มชื้นของสังคมพืชและ ดั้งคมสัตว์ในผืนป่าดงดิบ

8.3.2 ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว เพื่อให้ความสำคัญต่อการพิจารณาสมรรถนะในการรองรับของระบบนิเวศน์ในแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนป้องกันมิให้วัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว โดยอุทยานแห่งชาติเขาลวงจะกำหนดแนวทางการบริหารจัดการที่เหมาะสม รวมทั้งกำหนดเขตพัฒนาสำหรับแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 2 เขตหลัก กล่าวคือ

1) เขตบริการ (Intensive use Zone) เป็นเขตที่จัดไว้เพื่อรองรับการพัฒนา สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่สาธารณชนที่เข้ามาใช้ประโยชน์ พื้นที่เขตบริการเป็นพื้นที่ที่มี ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่ถูกทำลายได้ง่ายอยู่น้อยมาก ได้แก่ บริเวณที่ทำการอุทยานแห่งชาติ หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติน้ำตกกะโรม หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติน้ำตกพรหมโลก หน่วย พิทักษ์อุทยานแห่งชาติน้ำตกอ้ายเขียว หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติน้ำตกป่ากรุงชิง หน่วยพิทักษ์ อุทยานแห่งชาติสามแยกห้วยคูด หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติวังไม้ปึก หน่วยพิทักษ์อุทยาน แห่งชาติ ป่ายอดเหลืองและหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติบ้านโรงเหล็ก

2) เขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้ (Outdoor Recreation zone) เป็นบริเวณที่กำหนดไว้จุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ที่มาเที่ยวชมอุทยานแห่งชาติได้สัมผัสกับความสวยงาม พักผ่อนและได้ศึกษาความสำคัญของทรัพยากรเป็นบริเวณที่มีจุดเด่นทางธรรมชาติ บริเวณดังกล่าว ได้แก่ บริเวณน้ำตกกะโรม น้ำตกพรหมโลก น้ำตกอ้ายเขียว บริเวณด่านตรวจ ยอดเหลือง บริเวณประวัติศาสตร์การสู้รบระหว่างเจ้าหน้าที่กับกลุ่มคอมมิวนิสต์ น้ำตกกรุงชิง บริเวณเชิงเขา และทางเดินป่าขึ้นเขาลวง คลองดินแดง คลองระเนะและคลองพุก

8.3.3 ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม

1) ปรับปรุงกฎหมายเพื่อสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นและประชาชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คุ้มครองสิทธิชุมชนและให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทุก ขั้นตอน รวมทั้งทบทวนกฎหมายป่าไม้ เพื่อให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสมดุล เปิดโอกาสให้ ประชาชนได้เข้ามาใช้พื้นที่อุทยานแห่งชาติเท่าที่กฎหมายจะเปิดโอกาส

2) เสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานและการทำงานร่วมกันของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นในการ อนุรักษ์ ป่าและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า โดยให้ความสำคัญในการเสริมสร้างความรู้ความ เข้าใจแก่ประชาชนและเยาวชน เพื่อเพิ่มศักยภาพในการสร้างกระบวนการเรียนรู้การมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

3) พัฒนากลไกและกระบวนการจัดการเชิงบูรณาการเน้นการมีส่วนร่วม โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการดำเนินงานของอุทยานแห่งชาติ โดยจัดตั้ง ในรูปของคณะกรรมการร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน เพื่อร่วมดูแลรักษาทรัพยากรป่าร่วมกัน

9. บทบาทของรัฐกับการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่า

จากการประชุมระดมความคิดเห็นและสนทนากลุ่มย่อยร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ สรุป ได้ว่าเพื่อการดำเนินการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าให้บรรลุเป้าหมาย รัฐจึงได้มีการ กำหนดนโยบาย เพื่อใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติ ซึ่งปัจจุบันมีนโยบายแบ่งได้เป็น 6 ระดับ คือ นโยบายตามแนวพระราชดำริ นโยบายป่าไม้แห่งชาติ นโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ นโยบายของรัฐบาล นโยบายระดับกระทรวง และนโยบายของกรมป่าไม้ การจัดการ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าจะให้ผลบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้นั้นต้องสอดคล้องกับนโยบาย สามารถปฏิบัติได้ บทบาทมีหลากหลายขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์และสถานที่ รวมทั้งความแตกต่างกันตามบทบาทหน้าที่ขององค์กรหรือในระดับบุคคล สรุปได้ดังนี้

1) บทบาทของรัฐบาลต่อการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่า เป็นบทบาท สำคัญที่รัฐบาลต้องให้ความสำคัญในระดับแรกๆ เพราะทรัพยากรป่ามีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมทุกด้าน งบประมาณและบุคลากรต้องได้รับการจัดสรรอย่างเพียงพอ

2) บทบาทในการวางแผนการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่า โดยจัดให้มีการ ตำรวจข้อมูลทรัพยากรประเภทต่างๆ ข้อมูลระบบนิเวศน์ของป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ กายภาพ ข้อมูลด้านการจัดการท่องเที่ยวและนันทนาการ ตลอดจนข้อมูลการใช้ทรัพยากรและ ที่จำเป็นอื่นๆ ที่ต้องประกอบวางแผน

3) บทบาทการป้องกันรักษาพื้นที่ป่าควรกำหนดให้มีความเข้มงวดในการป้องกัน รักษาไม่ให้มีการบุกรุก ถักยอดตัดไม้ ล่าสัตว์ เก็บของป่า การจุดไฟเผาป่าโดยเฉพาะพื้นที่ ป่าอนุรักษ์

4) บทบาทการปลูกป่าซึ่งต้องมีการปลูกป่าเพื่อการอนุรักษ์ เพื่อทางเศรษฐกิจและการ ปลูกป่าชุมชน

5) บทบาทการพัฒนาการเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จัดให้มีการสำรวจสภาพป่าที่ยังมี ทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์เหมาะสมต่อการเป็นพื้นที่อนุรักษ์

6) บทบาทกับแนวทางการใช้ประโยชน์จากไม้ ส่งเสริมให้มีการพิจารณาการใช้ไม้ อย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยใช้ส่วนต่างๆของไม้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ปรับปรุงคุณภาพไม้ เช่น การผึ่ง การอบน้ำยาหรือการนำวัสดุอื่นผสมกับไม้ในการนำไปใช้ ประโยชน์ต่างๆ

7) บทบาทส่งเสริมและพัฒนาระบบข้อมูล และการศึกษาวิจัยทางวิชาการป่าไม้ เพื่อให้ได้วิทยาการใหม่ๆ ทั้งในและต่างประเทศ เช่น ด้านการจัดการป่าไม้ ด้านการอนุรักษ์วิทยา ด้านชีววิทยาป่าไม้ ด้านวิศวกรรมป่าไม้ ด้านการส่งเสริมการใช้วัสดุอื่นแทนไม้ เป็นต้น

8) บทบาทการส่งเสริมเผยแพร่ข้อมูล ให้ความรู้ด้านการจัดการการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่า โดยยึดแนวทางให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีการประชาสัมพันธ์ จูงใจให้การศึกษาให้การสนับสนุนและบริการโดยใช้สื่อทุกรูปแบบ

9) บทบาทการพัฒนาบุคลากรและองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยเพิ่มขีดความสามารถ ปรับปรุง ปรับเปลี่ยนทัศนคติและบทบาทเจ้าหน้าที่ให้ใช้มาตรการเชิงรุกในการรักษาป่า

10) บทบาทสนับสนุนให้เอกชน นักเรียน นิสิตนักศึกษา ประชาชน ตั้งกลุ่มหรือ ชมรมอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและสิ่งแวดล้อม

11) บทบาทการจัดระเบียบชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งการเพิ่มขึ้นของประชากรโดยการเกิดจะทำให้ชุมชนใหญ่ขึ้น ต้องมีการกำหนดมาตรการให้ชัดเจน โดยการหาที่รองรับและอาชีพที่เหมาะสมและมีคุณภาพให้กับประชาชนที่อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์

จากบทบาทของรัฐภาพรวมดังกล่าวข้างต้นในการจัดการการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่า เมื่อศึกษาวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยเฉพาะอุทยานแห่งชาติเขาลวง ได้กำหนด วัตถุประสงค์ของอุทยานแห่งชาติเขาลวงตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ไว้ดังนี้

1) เพื่อคุ้มครองรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ให้พ้นจากการรบกวนจากการลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์

2) เพื่อพัฒนาทรัพยากรและบริการการท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติ ให้ดึงดูดและ สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

3) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสภาพทรัพยากรธรรมชาติใน อุทยานแห่งชาติควบคู่กับการขยายการจัดการทรัพยากรเพื่อเพิ่มความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ สภาพธรรมชาติ

จากวัตถุประสงค์ของอุทยานแห่งชาติเขาลวง ได้กำหนดให้มีสำนักงานอุทยาน แห่งชาติเขาลวงขึ้นมา เพื่อดำเนินภารกิจต่างๆ ที่สำคัญ คือ

1) ทำหน้าที่ป้องกันปราบปรามการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติทุกชนิด

2) ทำหน้าที่ฟื้นฟูสภาพอุทยานแห่งชาติเขาลวงให้คงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์

- 3) ทำหน้าที่ปรับปรุงพัฒนาพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ให้เอื้ออำนวยต่อการพักผ่อนหย่อนใจ การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม
- 4) ทำหน้าที่ศึกษาวิจัยตลอดจนสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัย ค้นคว้าในทรัพยากรและสภาพแวดล้อมเพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาและการจัดการอุทยานแห่งชาติต่อไป
- 5) ทำหน้าที่เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับอุทยานแห่งชาติ เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญของอุทยานแห่งชาติให้คงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์
- 6) ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกและให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

10. ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ปัญหาอุปสรรค การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน

จากการประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชนร่วมกับคณะกรรมการและสมาชิกชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุงโดยใช้เทคนิค SWOT ในการวิเคราะห์ชุมชนร่วมกัน สามารถสรุปผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ปัญหาอุปสรรค การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชนได้ดังนี้

จุดแข็ง (Strength)

- 1) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุงมีความอุดมสมบูรณ์
- 2) คนในชุมชนมีอัธยาศัยดี ให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน
- 3) ชุมชนบ้านวังลุงมีการรวมกลุ่มกันสร้างอาชีพสร้างระบบการผลิตและรายได้ภายในชุมชน
- 4) ชุมชนบ้านวังลุงมีการวางแผนการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าหรือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม
- 5) ชุมชนบ้านวังลุงมีผู้นำชุมชนที่ดี
- 6) ชุมชนบ้านวังลุงมีการรวมตัวกันเพื่อดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็น “ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง”
- 7) ชุมชนบ้านวังลุงมีการคมนาคมสะดวก
- 8) คนในชุมชนมีจิตสำนึกและอุดมการณ์ร่วมกัน มีวัฒนธรรมชุมชน และวิถีชีวิตชุมชนแบบดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่
- 9) คนในชุมชนบ้านวังลุงมีความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ

จุดอ่อน (Weakness)

- 1) ชุมชนบ้านวังลุงยังมีบางกลุ่มบางส่วนขาดความร่วมมือและความสามัคคี
- 2) ชุมชนบ้านวังลุงมีแกนนำหลักทั้งแกนนำสมัยคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และผู้นำปัจจุบันทำให้มีความหลากหลายทางความคิด ต้องแลกเปลี่ยนกันมากจึงมีข้อสรุป
- 3) คนในชุมชนบ้านวังลุงบางส่วนขาดจิตสำนึกร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการป้องกันปัญหาสังคมภายในชุมชน
- 4) คนในชุมชนบ้านวังลุงบางกลุ่มยังเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าเห็นประโยชน์ส่วนรวม
- 5) คนในชุมชนบ้านวังลุงส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 6) ชุมชนบ้านวังลุงมีความรู้ความเข้าใจด้านการประชาสัมพันธ์น้อยทำให้ขาดการประชาสัมพันธ์

โอกาส (Opportunity)

- 1) ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น เป็นต้น
- 2) ได้รับความร่วมมือจากอุทยานแห่งชาติเขาหลวงและดำเนินงานร่วมกันในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 3) มีเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ทั่วภาคใต้และมีการเชื่อมโยงทั่วประเทศ
- 4) ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวจากคณะกรรมการลูกโลกสีเขียว ด้านการปลูกจิตสำนึกเยาวชนกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และปัญหาสุขภาพจิตในชุมชน
- 5) มีนโยบายรัฐบางส่วนที่สนับสนุนและเปิดโอกาสให้ชุมชนรวมกลุ่ม เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น รัฐธรรมนูญ 2540 มาตรการต่างๆ

ปัญหาอุปสรรค (Treat)

- 1) ชุมชนบ้านวังลุงถูกคนภายนอกมองว่าเป็นชุมชนคอมมิวนิสต์เก่า
- 2) คนภายนอกมองคนจังหวัดนครศรีธรรมราชในทางลบเป็นเมืองคนคู่มืออาชญากรรมบ่อยครั้ง
- 3) ความเจริญจากภายนอกไม่ว่าเทคโนโลยี เครื่องมืออำนวยความสะดวกต่างๆ ถือว่าเข้ามามีอิทธิพลต่อความคิดของคนในชุมชน
- 4) นักท่องเที่ยวที่ใช้บริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5) ขาดความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐอย่างจริงจัง จริงใจ และต่อเนื่อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นต้น

11. ยุทธศาสตร์การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชนบ้านวังสูง

จากการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ปัญหาอุปสรรคการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชนได้ประชุมระดมความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน จากการระดมความคิดเห็นสรุปได้ว่าชุมชนบ้านวังสูงมีการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าอย่างต่อเนื่องมีพัฒนาการความเป็นมาดังกล่าวแล้วในบทที่ 4 ผลการวิเคราะห์พื้นที่ จะกล่าวถึงช่วงเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในภาคใต้เมื่อปี พ.ศ.2531 ชุมชนได้รวมตัวกันอย่างจริงจังระดมความคิดเห็นร่วมกันอย่างต่อเนื่องและในที่สุดได้ก่อตั้งเป็นรูปองค์กรมีโครงสร้างองค์กรชัดเจนขึ้นเป็น “ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังสูง” เมื่อปี พ.ศ.2540 จากการประชุมระดมความคิดเห็นสามารถสรุปประเด็นหลักๆ ที่สำคัญในการพัฒนา คือ เป้าหมาย วัตถุประสงค์และยุทธศาสตร์การพัฒนา สรุปได้ดังนี้

11.1 เป้าหมาย

พิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ภายใต้การจัดการการใช้ประโยชน์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและภาครัฐ

11.2 วัตถุประสงค์

11.2.1 เพื่อพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในพื้นที่ที่ออกเขาหลวงให้พ้นจากการลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์

11.2.2 เพื่อปลูกสร้างจิตสำนึกเยาวชนและคนในท้องถิ่นให้มีความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

11.2.3 เพื่อสร้างความเข้าใจ สร้างการรับรู้และการยอมรับกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องรวมทั้งประชาชนในชุมชนด้วยกัน

11.3 ยุทธศาสตร์การพัฒนา

จากการระดมความคิดเห็นร่วมกับคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง ร่วมกับแกนนำชุมชนจากกลุ่มต่างๆ สรุปยุทธศาสตร์การพัฒนาและวิธีการดำเนินการพัฒนาได้ 5 ยุทธศาสตร์กล่าวคือ

11.3.1 ยุทธศาสตร์อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีการวางแผนวิธีการดำเนินการพัฒนาไว้ดังนี้

- 1) ประชาสัมพันธ์เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง
- 2) อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า รวมถึงสัตว์ป่าอย่างต่อเนื่อง
- 3) สร้างจิตสำนึกให้เยาวชนและชาวบ้านในชุมชนรักบ้านเกิด รักสิ่งแวดล้อม
- 4) ชุมชนร่วมกันปลูกป่าให้หนาแน่นตลอดสองฝั่งคลอง (ป่าริมน้ำ)
- 5) สร้างความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งกระตุ้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

11.3.2 ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีการวางแผนวิธีการดำเนินการพัฒนาไว้ดังนี้

- 1) สนับสนุนและบริการให้มีการท่องเที่ยวที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2) สนับสนุนและบริการให้มีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ท่องเที่ยวเพื่อศึกษาวิถีชีวิตชุมชน วัฒนธรรมประเพณีชุมชน รวมถึงประวัติศาสตร์ชุมชน
- 3) พัฒนาความปลอดภัยภายในชุมชน โดยรักษาความปลอดภัยเพื่อสร้างสุขภาวะชุมชนและความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

11.3.3 ยุทธศาสตร์สร้างฐานอาชีพในชุมชน โดยมีการวางแผนวิธีการดำเนินการพัฒนา คือ ส่งเสริมให้ประกอบอาชีพที่หลากหลายและต้องเป็นอาชีพสุจริต สร้างผลผลิต สร้างรายได้ เพื่อยังชีพในระบบสถาบันครอบครัว

11.3.4 ยุทธศาสตร์อนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม โดยมีการวางแผนวิธีการดำเนินการพัฒนาไว้ดังนี้

- 1) มีการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม การเคารพผู้อาวุโสในชุมชน

2) มีการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม การให้เกียรติและความเชื่อมั่น
ผู้นำชุมชน.

3) มีการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นชุมชนดั้งเดิม

11.3.5 ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม โดยมีการวางแผนวิธีการดำเนินการพัฒนาไว้
ดังนี้

1) เน้นการมีส่วนร่วมโดยการพูดคุยกันระหว่างผู้นำกับชาวบ้านอย่าง
เปิดเผยเพื่อให้เกิดความชัดเจน

2) ให้มีการจัดกิจกรรมร่วมกันในชุมชน เช่น งานบุญเดือนสิบ
ประเพณีสงกรานต์ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

3) เป็นการมีส่วนร่วมโดยการประชุม ระดมความคิดเห็น เพื่อสร้าง
ข้อตกลง กฎกติกาของชุมชนร่วมกัน

4) สร้างฐานเศรษฐกิจชุมชน ใช้ร้านค้าชุมชนเป็นเครื่องมือ

จากยุทธศาสตร์การพัฒนาทั้ง 5 ยุทธศาสตร์ คณะกรรมการชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง ร่วมกับแกนนำชุมชนกลุ่มต่างๆ ได้จัดลำดับความสำคัญของวิธีการ
ดำเนินการพัฒนาดังนี้

1) สร้างจิตสำนึกให้เยาวชนและชาวบ้านในชุมชนรักบ้านเกิดรักสิ่งแวดล้อม

2) เน้นการมีส่วนร่วมโดยการพูดคุยกันระหว่างผู้นำกับชาวบ้านอย่างเปิดเผยเพื่อ
ให้เกิดความชัดเจน

3) ชุมชนร่วมกันปลูกป่าให้หนาแน่นตลอดสองฝั่งคลอง (ป่าริมน้ำ)

4) อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า รวมถึงสัตว์ป่า
อย่างต่อเนื่อง

5) สนับสนุนและบริการให้มีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ท่องเที่ยวเพื่อศึกษา
วิถีชีวิตชุมชน วัฒนธรรมประเพณี รวมถึงประวัติศาสตร์ชุมชนและพัฒนาความปลอดภัยภายใน
ชุมชน โดยรักษาความปลอดภัยเพื่อสร้างสุขภาวะชุมชนและความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

6) ส่งเสริมให้ประกอบอาชีพหลากหลายเพื่อสร้างผลผลิตและรายได้ เพื่อยังชีพใน
ระบบสถาบันครอบครัว รวมถึงการสร้างฐานเศรษฐกิจชุมชน ใช้ร้านค้าชุมชนเป็นเครื่องมือ

7) สนับสนุนและบริการให้มีการท่องเที่ยวที่เหมาะสมโดยคำนึงถึง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และคำนึงถึงวิถีชีวิตชุมชน วัฒนธรรมประเพณี

8) เน้นการมีส่วนร่วมโดยการประชุมระดมความคิดเห็น เพื่อสร้างข้อตกลงกฎกติกา
ของชุมชนร่วมกัน

9) สร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งกระตุ้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

10) เน้นวัฒนธรรม ประเพณี ภายในชุมชน เช่น การเคารพผู้อาวุโส การให้เกียรติความเป็นชุมชนดั้งเดิมและมีการจัดกิจกรรมร่วมกัน

12. บทบาทของชุมชนกับการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่า

จากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง ประเด็นหนึ่งที่ได้ศึกษา คือ บทบาทของชุมชนกับการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่า ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

12.1 บทบาทจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านวังลุงมีหลายรูปแบบ อาทิ การบริการผู้เข้าไปเที่ยวบริเวณน้ำตกวังลุง การท่องเที่ยวป่า 3 วัน 2 คืน ทั้งเส้นทางศึกษาประวัติศาสตร์และเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

12.2 บทบาทพิทักษ์ป่า มีการทำงานร่วมกับอุทยานแห่งชาติเขาลงง กล่าวคือ

12.2.1 การสอดส่องและป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า

12.2.2 รักษาต้นน้ำลำธารให้คงสภาพเดิมไว้ โดยการกำหนดขนาดของท่อน้ำที่เหมาะสม กรณีประปาภูเขา

12.2.3 ป้องกันการจับสัตว์ป่าทุกชนิด

12.2.4 เพาะพันธุ์กล้าไม้ย้ายโอนจากที่มีต้นไม้นานาชนิดไปยังจุดอื่น

12.2.5 ป้องกันและอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นและพันธุ์พืชหายาก เช่น พืชจำพวกสมุนไพร เป็นต้น

12.2.6 พิจารณาความเหมาะสมในการอนุญาตให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่า เช่น การตัดไม้สร้างบ้าน เป็นต้น

12.2.7 ติดตามผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบของชุมชน

12.2.8 เดินสำรวจตรวจสอบสภาพป่าอย่างต่อเนื่อง

12.2.9 ประสานงานประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจต่อชุมชนในการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่า

12.3 บทบาทปลูกจิตสำนึก ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง ได้ปลูกจิตสำนึกของเยาวชนในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนโดยจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การเดินป่าและพักผ่อนในป่า โดยมีสมาชิกของชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง คอยแนะนำและปลูกฝัง

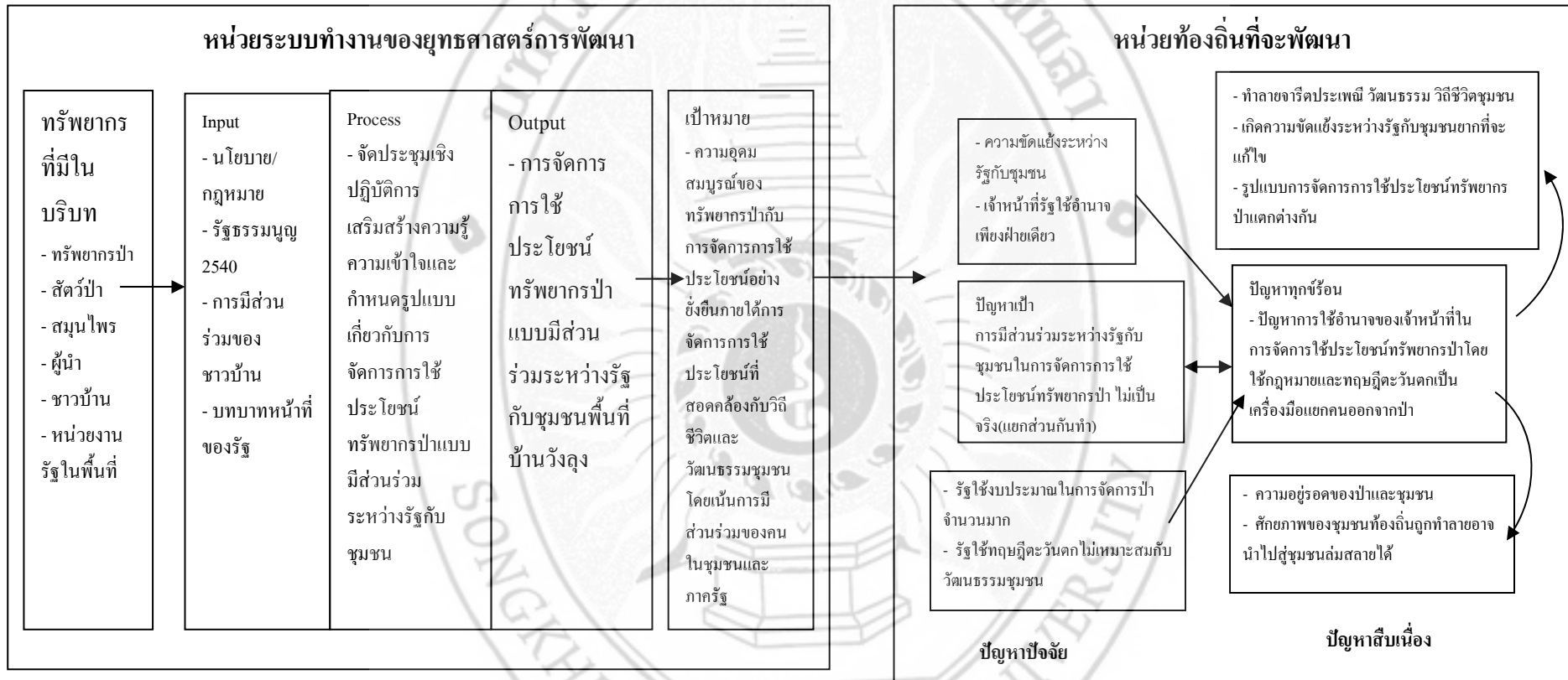
การรักธรรมชาติ โดยบอกให้รู้ถึงคุณและโทษของการตัดไม้ทำลายป่า บอกเยาวชนว่าธรรมชาติมีประโยชน์ต่อมนุษย์และธรรมชาติมีคุณค่าอย่างไร จุดประสงค์หลักของการปลูกจิตสำนึกเยาวชนคือ ในอนาคตเยาวชนเหล่านั้นจะทำหน้าที่สืบทอดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและเป็นผู้สานงานต่อชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง การปลูกจิตสำนึกเยาวชนชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุง ร่วมกับอุทยานแห่งชาติเขาหลวงและองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการทำกิจกรรมทุกปีและต่อเนื่อง เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการคือ เยาวชนในชุมชนบ้านวังลุงและเยาวชนทั่วไปในเขตพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

12.4 บทบาทต่อสังคมในการต่อต้านยาเสพติดภายในชุมชนบ้านวังลุง โดยมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนมีการลงโทษโดยกฎกติกาของชุมชน เช่น การเขียนติ การทำความสะอาดคูคลองรวมทั้งสถานที่ต่างๆ ในชุมชน เป็นต้น

13. ยุทธศาสตร์การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้นในการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ปัญหาอุปสรรค การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐและการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน พร้อมทั้งการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนาการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยรัฐและวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนาการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยชุมชน หลังจากนั้นผู้วิจัยได้จัดประชุมระดมความคิดเห็นร่วมกันระหว่างตัวแทนภาครัฐและตัวแทนชุมชนเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วม คือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่ากับการจัดการการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนภายใต้การจัดการการใช้ประโยชน์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและภาครัฐ เมื่อนำโครงสร้างทางความคิดยุทธศาสตร์การพัฒนาและลำดับขั้นตอนกระบวนการวิจัยและพัฒนาไปใช้ในการศึกษา เพื่อการพัฒนารูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน ซึ่งสามารถประมวลเนื้อหาเชื่อมโยงโครงสร้างทางความคิดยุทธศาสตร์การพัฒนาและลำดับขั้นตอนกระบวนการวิจัยและพัฒนาตามแผนภาพที่ 18 และแผนภาพที่ 19

การพัฒนา รูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน

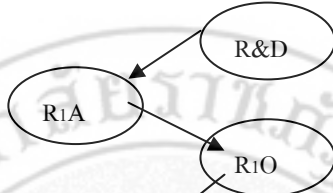

ภาพที่ 18 โครงสร้างทางความคิดยุทธศาสตร์การพัฒนาเรื่องการพัฒนา รูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน

การวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เพื่อกำหนดรูปแบบและ ยุทธศาสตร์การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน มีลำดับ ขั้นตอนของกระบวนการวิจัยและพัฒนา ดังนี้

ขั้น R1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพปัญหา

ขั้นการวิเคราะห์สภาพปัญหากระบวนการ และรูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าโดยรัฐและโดยชุมชน

สภาพปัญหาทุกขั้วร้อน คือ รูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ป่าแบบมีส่วนร่วม ระหว่างรัฐกับชุมชนยังไม่เป็นจริง แยกส่วนกันทำ เจ้าหน้าที่รัฐใช้กฎหมายและทฤษฎีตะวันตกเป็นเครื่องมือ มีแนวคิดแยก คนออกจากป่า ส่งผลความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน เนื่องจากวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน “คนอยู่กับป่า” มาก่อนการเกิดกฎหมาย

ได้สภาพปัญหาของรูปแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดย รัฐและโดยชุมชนอย่างกว้างขวาง

ขั้น D1 ปัญหาเป้าที่ชัดเจน

ขั้นการวิเคราะห์สภาพปัญหาเป้า

สภาพปัญหาเป้า คือ การมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนในการ จัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม่เป็นจริง แยกส่วนกันทำ ส่งผลความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน กรณี รัฐมีแนวคิดแยกคน ออกจากป่า ชุมชนมีวิถีชีวิต วัฒนธรรม “คนอยู่กับป่า”

ขั้น R2 หาวิธีแก้ปัญหาลากหลายวิธี

ขั้นการสำรวจ ค้นคว้าวิธีการ แก้ปัญหาเป้า ลองผิดลองถูก

ได้แนวคิดทฤษฎีหลักวิชาการและความรู้ที่หลากหลายในการแก้ไข ปัญหาเป้าโดยมีวิธีการหลากหลายสู่เป้าหมาย

ขั้น D2 ได้ยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นเป็น สมมติฐานต้องพัฒนายุทธศาสตร์ต่อไป

พัฒนาสังเคราะห์หน่วยระบบการทำงานที่มี ส่วนเกี่ยวข้องกัน

ได้ยุทธศาสตร์การพัฒนา โดยในขั้นนี้เป็นขั้นที่ต้องพัฒนา ยุทธศาสตร์ต่อเพื่อขึ้นยุทธศาสตร์

ขั้น R3 ขึ้นสรุปว่ายุทธศาสตร์ใช้ การได้หรือต้องปรับปรุง

ขั้นวิจัยทดลองและพัฒนายุทธศาสตร์ ตรวจสอบยุทธศาสตร์เพื่อยืนยันยุทธศาสตร์

ได้ผลการทดลองยุทธศาสตร์แสดงถึงความเป็นไปได้ ในทางปฏิบัติของยุทธศาสตร์

ขั้น D3 ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาที่เป็นจริง

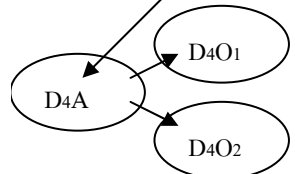
ขั้นพัฒนาปรับปรุงยุทธศาสตร์

ได้ยุทธศาสตร์ที่มีความสมบูรณ์และเหมาะสมสามารถ นำไปสู่การปฏิบัติการได้หรือใช้แผนเชิงยุทธศาสตร์ได้

ขั้น D4 ความรู้การแก้ปัญหาได้เผยแพร่ หรือเผยแพร่ยุทธศาสตร์การพัฒนา

ขั้นการเผยแพร่ถ่ายทอดยุทธศาสตร์

ปัญหาเป้าได้รับการแก้ไข

วิธีการแก้ไขปัญหาได้รับการถ่ายทอดเผยแพร่ ยุทธศาสตร์การพัฒนา

ภาพที่ 19 แสดงการพัฒนาแบบการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับ ชุมชน กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนบ้านวังลู่ ต.ทอนหงส์ อ.พรหมคีรี จ.นครศรีธรรมราช

จากการระดมความคิดเห็นจากตัวแทนอุทยานแห่งชาติเขาลงและคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านวังลุงเกี่ยวกับการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน สรุปยุทธศาสตร์ร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนได้ 3 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการในการสร้างจิตสำนึกและสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วมทุกกระบวนการตั้งแต่ขั้นเตรียมการ ขึ้นวางแผนการมีส่วนร่วมและขั้นตอนนำไปสู่ปฏิบัติ ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 2 ประการ คือ

(1) การจัดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) การจัดกระบวนการเรียนรู้มีหลายวิธี จากการระดมความคิดเห็นสรุปได้ดังนี้

- ก. วิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชนนั้นๆ เพื่อการเรียนรู้และเข้าใจร่วมกัน
- ข. จัดประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้นำในชุมชนและผู้นำระหว่างชุมชน หรือจัดศึกษาคูงานและวิเคราะห์ร่วมกัน
- ค. จัดอบรมสัมมนาเพื่อพัฒนาทักษะในด้านต่างๆ
- ง. เรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติโดยการลงมือปฏิบัติจริง
- จ. จัดเวทีถอดบทเรียนสรุปบทเรียนเพื่อการเรียนรู้และปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสมต่อไป

(2) การพัฒนาผู้นำองค์กร / เครือข่ายและพัฒนาองค์กร / เครือข่ายเพื่อการพัฒนาผู้นำองค์กร / เครือข่ายและพัฒนาองค์กร / เครือข่าย ให้มีความเข้มแข็งนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนชุมชนพึ่งตนเองได้ มีหลายวิธีจากการระดมความคิดเห็นสรุปได้ดังนี้

- ก. แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้นำทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน เพื่อเสริมศักยภาพการทำงานของผู้นำ
- ข. จัดกระบวนการเรียนรู้โดยการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างต่อเนื่องเท่าทันกับสถานการณ์ เพื่อการแลกเปลี่ยนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
- ค. มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการและการบริหารองค์กรอย่างต่อเนื่อง

2) ยุทธศาสตร์อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่า เพื่อความสมดุลของระบบนิเวศและการวางแผนการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นอย่างยิ่งต้องสนับสนุนเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนรากหญ้าให้มีหลักประกันพื้นฐานในการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยการดูแลรักษาการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าในชุมชนอย่างยั่งยืน ตลอดจนมีส่วนร่วมปฏิรูประบบการ

บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของสังคมไทย ซึ่งตั้งอยู่บนฐานองค์ความรู้แบบองค์รวม โปร่งใสประชาชนมีส่วนร่วมและกระจายอำนาจให้กับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีกระบวนการ 3 ขั้นตอนคือ

(1) การจัดทำแนวเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ พื้นที่แนวกันชนรอบนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ตลอดจนสร้างกลไกเครือข่ายในการบริหารจัดการพื้นที่ป่าแบบมีส่วนร่วมเพื่อลดความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและประชาชน โดยยึดหลักประสิทธิภาพและหลักการการมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญ 2540

(2) สร้างกลไกความร่วมมือโดยยึดหลักการการมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญ 2540 โดยให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมกับอุทยานแห่งชาติในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่ารวมทั้งมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ลักษณะโครงสร้างคณะกรรมการร่วมระหว่างชุมชนกับอุทยานแห่งชาติ

(3) กำหนดกฎกติกา การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนอย่างชัดเจน ตลอดจนมาตรการป้องกันและบทลงโทษต่างๆ

3) ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวงเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ เพื่อการพัฒนาให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวนี้ ต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นชุมชนท้องถิ่นต้องมีจิตสำนึก ตระหนักและวางแผนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถจัดการด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าอย่างจริงจัง เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตามยุทธศาสตร์หลัก โดยมีการระดมความคิดเห็นร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชนและวางแผนวิธีการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ดังนี้

(1) จัดให้มีการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการที่เหมาะสม โดยกำหนดเขตพัฒนาสำหรับแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 2 เขตหลัก กล่าวคือ เขตบริการ (Intensive use zone) และเขตเพื่อการพักผ่อนและศึกษาหาความรู้ (Outdoor Recreation zone)

(2) สนับสนุนและบริหารให้มีการท่องเที่ยวที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งวิถีชีวิตชุมชนวัฒนธรรมประเพณีชุมชนเป็นสำคัญ

(3) สนับสนุนและพัฒนาความปลอดภัยภายในชุมชน โดยรักษาความปลอดภัยเพื่อสร้างสภาวะชุมชนและความประทับใจ แก่นักท่องเที่ยว

14. กลยุทธ์การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน

จากการระดมความคิดเห็นร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชนได้สรุปการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนไว้ 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

14.1 การประสานความร่วมมือสร้างพันธมิตร ภาครัฐและชุมชนควรมีการวางแผนในการประสานความร่วมมือสร้างพันธมิตรและพิจารณาตัวแทนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการร่วมในการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าโดยอาจจะคำนึงถึงประเด็นต่างๆ ดังนี้

14.1.1 การจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าใครเป็นบุคคลที่ได้รับประโยชน์และใครได้รับผลกระทบ กรณีพื้นที่ชุมชนบ้านวังลุง ตำบลทอนหงส์ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้พิจารณาว่าใครที่อยู่อาศัยในพื้นที่มาก่อนที่จะประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ เป็นกลุ่มคนอพยพหรือกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิม มีกลุ่มคนภายนอกมาใช้ประโยชน์ทรัพยากรหรือไม่

14.1.2 มีสถาบันท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ที่มีประสบการณ์และสนใจเกี่ยวกับการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าหรือไม่

14.1.3 ทรัพยากรในพื้นที่ป่าถูกใช้ประโยชน์อย่างไร โดยใครบ้าง ใครเป็นกลุ่มคนที่ใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่ป่ามากที่สุด เป็นการใช้อย่างยั่งยืนหรือในทางเศรษฐกิจ

14.1.4 กลุ่มคนที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในพื้นที่ป่า ใครเป็นผู้จัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าก่อนการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติผลการจัดการการใช้ประโยชน์เป็นอย่างไร

14.1.5 กลุ่มคนที่ประสานความร่วมมือหรือพันธมิตร มีความสนใจและสามารถเข้าร่วมกระบวนการได้ต่อเนื่องหรือไม่

14.2 การพัฒนาภาคีศึกษาข้อตกลงร่วม การสร้างพันธมิตรในการทำงานร่วมกันต้องมีการสื่อสารกันและกัน เพื่อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เกิดการเจรจาต่อรองและพัฒนาภาคีศึกษาข้อตกลงร่วมกันจะนำไปสู่การปฏิบัติ มีการจัดการร่วม 2 ประเภท ซึ่งมีความแตกต่างกัน ได้แก่ 1)การจัดการร่วมที่จะช่วยเสริมสถานการณ์ที่ดีอยู่แล้ว 2)การจัดการร่วมที่ช่วยแก้ไขความขัดแย้งที่มีอยู่เดิม การพัฒนาภาคีศึกษาข้อตกลงร่วมการประชุมครั้งแรกๆ ไม่ควรมีคำถามหนักๆ แต่ควรมีคำถามเชิงกระบวนการ เช่น ควรจัดให้มีการประชุมอีกที่ไหน ใครควรเข้าร่วมอีกบ้าง ควรมีระบบการคัดเลือกตัวแทนอย่างไร ควรใช้ภาษาอะไรในการประชุม ใครควรเป็นผู้อำนวยความสะดวกการประชุม เป็นต้น เพื่อช่วยสร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกัน ส่วนการประชุมครั้งหลังๆ ควรมีคำถามเช่น ใครบ้างควรได้รับอนุญาตให้เก็บหาผลผลิตจากป่า ใครบ้างควรจะได้รับแบ่งปันผลกำไรจากการท่องเที่ยว ใครบ้างควรได้รับการว่าจ้างให้ดูแลพื้นที่ป่าเขตอุทยาน

แห่งชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ควรมีการกำหนดกิจกรรมบางกิจกรรมที่ภาคีต่างๆ ต้องทำร่วมกัน โดยต้องแบ่งบทบาทภาคีต่างๆ ให้ชัดเจน เพื่อนำผลจากการประชุมร่วมและการทำกิจกรรมร่วม สรุปลงเป็นกฎกติกา ข้อตกลงร่วมต่อไป

14.3 การปฏิบัติการและติดตามกฎกติกา ข้อตกลงร่วม (เรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติการ) การปฏิบัติการและติดตามกฎกติกาข้อตกลงร่วมต้องมีแนวทางในการสื่อสารระหว่างภาคีอย่างต่อเนื่อง หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาข้อตกลงร่วมต้องมีมาตรการในการดำเนินการกับผู้ฝ่าฝืนจริงๆ การปฏิบัติการจะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่การพัฒนากฎกติกาข้อตกลงร่วม นอกจากนี้การปฏิบัติการโดยเน้นการมีส่วนร่วมควรที่จะกำหนดตัวชี้วัดร่วมกัน เช่น

14.3.1 ความตื่นตัวของกลุ่มคนทั้งผู้ได้รับผลประโยชน์และผู้ได้รับผลกระทบ ในการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนสิทธิ ความรับผิดชอบร่วม

14.3.2 มีกลไกในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และเวทีในการสื่อสารระหว่างภาคีหรือไม่

14.3.3 มีการแต่งตั้งผู้อำนวยความสะดวกในการพูดคุย เป็นตัวกลางในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง และการเชื่อมโยงกับกลุ่มคนในระดับต่างๆ หรือไม่ อย่างไร

14.3.4 เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชนจริงจังหรือไม่ เช่น การประชุม ระดมความคิดเห็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การแสดงจุดยืน เป็นต้น

14.3.5 เกิดกฎกติกา ข้อตกลงร่วมในการจัดการเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร หรือไม่หรือไม่ได้เขียนไว้

14.3.6 กลุ่มคนทั้งภาครัฐและชุมชนสามารถอธิบายหน้าที่ สิทธิ และความรับผิดชอบในกฎกติกาข้อตกลงร่วมได้

14.3.7 กลุ่มคนทั้งภาครัฐและชุมชนเห็นด้วยกับสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ ที่ได้ตกลงกันไว้

14.3.8 เกิดโครงสร้างคณะกรรมการร่วมในการจัดการการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนที่เป็นรูปธรรม เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน

14.3.9 มีการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมาย นโยบาย เพื่อ สนับสนุนการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน หรือไม่